

bilimname 51, 2024/1, 405-456

Araştırma Makalesi

Geliş Tarihi: 29.12.2023, Kabul Tarihi: 08.04.2024, Yayın Tarihi: 30.04.2024

doi: 10.28949/bilimname.1411980

TÜRKİYE'DE DİN PSİKOLOJİSİ ALANINDAKİ “DİNDARLIK” KONULU LİSANSÜSTÜ TEZLERİN BİBLİYOMETRİK ANALİZİ ÜZERİNE BİR ARAŞTIRMA

Mehmet Fatih DEMİRÖZ^a

Nurten KIMTER^b

Öz

Bu çalışmanın amacı, Türkiye’de Din Psikolojisi alanında 1995 - 2022 yılları arasında hazırlanan “dindarlık” konulu lisansüstü tezleri bibliyometrik analiz tekniği ile incelemek ve böylece gelecekteki araştırmacılara rehberlik edici yönde katkıda bulunabilmektir. Araştırma, nitel araştırma desenlerinden bibliyometrik analiz türünde tasarlanmıştır. Araştırmanın verileri doküman incelemesi yoluyla toplanmış olup belirlenen kriterlere göre bibliyometrik analiz ve içerik analiz teknikleri ile analiz edilmiştir. Din Psikolojisi alanındaki “dindarlık” konulu çalışmaların belirlenen kriterlere göre detaylı analizlerinde, tez türlerine göre 37’si doktora, 182’si yüksek lisans olmak üzere toplamda 219 çalışma yapıldığı görülmüştür. Konu ile ilgili en fazla Marmara Bölgesi’nde (n=83 çalışma), İstanbul ilinde (n=42 çalışma) ve Marmara Üniversitesi’nde (n=30 çalışma) tez çalışması yapıldığı tespit edilmiştir. Tamamlandıkları yıl açısından bakıldığında, 47 çalışmayla en fazla çalışmanın 2019 yılına ait olduğu ve son 4 yılda yapılan çalışmaların tüm çalışmaların yarısından fazla olduğu belirlenmiştir. Sayfa ortalamalarına göre 37 doktora çalışmasının sayfa ortalaması 285, 182 yüksek lisans çalışmasının sayfa ortalaması 129 olarak bulunmuştur. Çalışmaların danışmanlıklarını yürüten akademisyenlerin ünvanlarına göre yapılan analizler değerlendirildiğinde, 112’sinin Profesör; 86’sinin Doçent ve 21’inin Doktor Öğretim Üyesi kadrolu olduğu tespit edilmiştir. Çalışmaların anahtar kelimeleri, konu başlıkları ve dizinleri açısından yapılan analizlerden, dindarlık ile ilgili yapılan çalışmaların konu eğilimleri, yöntemleri ve örneklem seçimleri hakkında da ipuçları elde etme imkanı olduğu söylenebilir.

Anahtar kelimeler: Din Psikolojisi, Bibliyometrik Analiz, Türkiye, Dindarlık,

^a Yüksek Lisans Öğrencisi, Milli Eğitim Bakanlığı, akademik.mfd@gmail.com

^b Doç. Dr., Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi, nkimter41@gmail.com

Lisansüstü Tezler, PivotTable.

A STUDY ON BIBLIOMETRIC ANALYSIS OF POSTGRADUATE THESES ON “RELIGIOSITY” IN THE FIELD OF PSYCHOLOGY OF RELIGION IN TURKEY

Abstract

The purpose of the study was to investigate the postgraduate theses on “religiosity” prepared between 1995 and 2022 in the field of Psychology of Religion in Turkey with the bibliometric analysis technique and to contribute to guiding future researchers. The study was designed in the bibliometric analysis fashion, which is one of the qualitative study designs. The data of the study were collected with the document review technique and analyzed with bibliometric analysis and content analysis techniques according to the determined criteria. In the detailed analysis of the studies conducted on “religiosity” in the field of Psychology of Religion according to the criteria, it was found that a total of 219 studies were conducted according to thesis types, 37 of which were doctoral and 182 were master’s degrees. It was found that thesis studies on the subject were mostly conducted in the Marmara Region (n=83 studies), Istanbul (n=42 studies) and Marmara University (n=30 studies). Regarding the years the theses were completed, the most studies belonged to 2019, with 47 studies, and the studies conducted in the last 4 years were more than half of all studies. When the analyzes that were made according to the titles of the academicians who supervised the studies were evaluated, 112 of them were professors, 86 of them were associate professors and 21 of them were doctoral lecturers. It can be argued that it is possible to obtain clues about the subject trends, methods, and sample selection of studies on religiosity from the analyzes made on keywords, subject headings, and indices of the studies.

[The Extended Abstract is at the end of the article.]

Keywords: Psychology of Religion, Bibliometric Analysis, Turkey, Religiosity, Post-graduate Theses, PivotTable.

Giriş

Akademik alanda herhangi bir çalışmayı gerçekleştirmek bir süreç içerisinde mümkün olmaktadır. Bu süreç ise bazı aşamaları içermektedir. Bu aşamalardan ilki olan araştırma konusunun belirlenmesi aşamasında, daha önce yurt dışında ve yurt içinde hangi konuların hangi yöntemlerle ele alındığını ortaya koyan bir literatür çalışması yapılmaktadır. Böylece yapılacak çalışma için konu seçimi çok daha kolay olmakta ve alana ait

ihtiyaçların neler olduğu anlaşılabilir (Ok, 2006, s. 448). Bir bilim dalında çalışılan konular incelendiğinde, o bilim dalının kapsam alanı da ortaya çıkmaktadır. Bireysel çalışmaların ulaştığı bulguların bütünüyle değerlendirilmesi sonucunda bilimsel faaliyetlerin birikimsel bütünlüğüne ulaşılabilir. Böylece yapılan çalışmalar arasındaki benzerlikler ve farklılıklar anlaşılabilir (Koç, 2004, s. 43). Bu nedenle daha önce yapılmış olan çalışmaların belirlenebilmesi için yapılan literatür çalışmalarında tez, makale ve kitap gibi bilimsel yayınların incelenmesi büyük önem arz etmektedir (Öztürk ve Gürler, 2022, s. 215).

Din Psikolojisinin ülkemizde ortaya çıkması 1950’li yılların başını bulmuştur. Türkiye’de Din Psikolojisi alanının gelişimi kronolojik açıdan üç evreye ayrılmaktadır. Buna göre 1949-1979 yılları arasında kapsayan ve Din Psikolojisi için başlangıç sayılabilecek ilk dönem, ülkemizde bu alanın tanınması aşamasıdır. 1980-1999 yılları arasında kapsayan ikinci dönem orijinal literatürün anlaşılması aşamasıdır. 2000 yılından sonraki üçüncü dönem ise ilgili alanın literatürüne yerel katkıların başladığı zaman dilimi olarak ifade edilmektedir (Koç, 2015, s. 304). Oysa Batı’da Din Psikolojisi ile ilgili araştırmalar, 18. yüzyılda W. Wundt, W. James, S. Hall, S. Freud ve C. G. Jung gibi öncü psikologlar tarafından psikolojinin bir bilim olarak kurulmasıyla hemen hemen aynı zamanda başlamıştır (Kato, 2016, s. 70). Dolayısıyla ülkemizdeki gelişimi ABD ve Avrupa’dan yaklaşık elli yıl sonra başlayan Din Psikolojisi bilimi, özellikle 2000 yılından sonra daha da gelişmiştir. Bu gelişim sayesinde alanda yapılan araştırmalar, sayı ve yetkinlik açısından giderek artmaktadır. Amerikalı önemli bir din psikoloğu olan Pargament’in de belirttiği üzere günümüzde dinamik hedefleri olan Din Psikolojisi bilim dalı, sorunlarına çözüm bulmasıyla gelişmeye daha da devam etmektedir (Aydın, 2004, s. 51; Peterson ve Park, 2014, ss. 159-164).

Psikoloji biliminin alt dallarından birisi olan Din Psikolojisi bilim dalının bir ayağını teoloji, bir ayağını ise psikoloji teşkil etmektedir. Dolayısıyla Din Psikolojisi, teoloji ve genel psikoloji üzerinde temellenen bir bilim dalıdır. Bu bağlamda din, dindarlık ve maneviyat, Din Psikolojisi alanında sıkça çalışılan konu alanlarıdır. Din, insanlık tarihi boyunca var olan, birçok toplum ve kültürde önemli bir yeri olan ve günümüzde de varlığını sürdüren bir olgudur. Din, insanların inançlarını ve ibadet şekillerini düzenlerken aynı zamanda onlara yaşamlarında bir rehberlik sunmaktadır. Bu rehberlik, davranış biçimleri, ahlaki değerler ve toplumsal ilişkiler gibi çeşitli konularda direktifler içermekte ve bunun farklı dinler arasında değişen sınırları ve esneklikleri olmaktadır (Bilgin, 2014, s. 76). Din, bireylerin inançlarını, ritüellerini, ibadetlerini, sosyal yapıları ve daha birçok

ögesiyle çok yönlü bir gerçekliği temsil etmektedir. Ayrıca kişisel ve toplumsal boyutları olduğu için din, birey ve toplum hayatının her alanında yer almaktadır. Bu noktada dinin en iyi ne şekilde ve nasıl tanımlanacağına dair yaklaşımlar ve tartışmalar çok olsa da (Schilbrack, 2013, s. 295) onun bütün boyutlarının tek bir tanım altında ortaya konulması oldukça zordur. Dinin çok yönlü ve çok boyutlu bir gerçeklik olması, farklı disiplinlerin bakış açlarına göre değişik şekillerde ele alınıp incelenmesini de beraberinde getirmiştir. Din birey ve toplum hayatında önemli bir yere sahip olduğundan, sosyal bilimlerde daima önemli bir araştırma konusu olmuştur. Bu anlamda sosyologlar ve antropologlar daha ziyade dinin toplumsal ve kültürel boyutlarına odaklanırken, psikologlar ise bireysel ve içsel boyutlarını incelemektedirler. Esasen dinin birey ve toplum üzerindeki etkileri oldukça karmaşıktır. Dinin etkilerini, bireylerin kişisel davranışlarından sosyal yapıya, kültürel değerlerden siyasi sistemlere kadar birçok alanda görmek mümkündür.

Din, genellikle bir inanç sistemi olarak tanımlanmakta ve insanların hayatını şekillendiren, manevi, ahlaki ve sosyal ilkeleri içermektedir. Bir dine mensubiyeti ifade eden “dindarlık” terimi ise, genellikle bir kişinin dinî inancına ve uygulamalarına bağlılığını, bunları içselleştirerek kişiliğinin bir parçası haline getirmesini anlatmada kullanılmaktadır (Apaydın, 2016, s. 68). Başka bir deyişle insanın varoluşunun boyutlarından birisi olarak nitelendirilen dindarlık (Smith, 1998, s. 281), dinî inanç, tutum ve davranışların bireylerin günlük hayatına aktarılmış hali olarak ortaya çıkmaktadır (Ayten ve Köse, 2013, s. 111). Dolayısıyla dindarlık, dinî öğretileri günlük yaşantıya taşıma ve uygulama, dini ritüelleri yerine getirme, etik değerleri benimseme ve toplum içinde dini değerlere saygı gösterme gibi hususları içermektedir. Dindarlık, değişik kültür ve toplum yapılarında, farklı din ve inanç sistemlerinde çeşitli şekillerde algılanıp uygulanabilmektedir (Hökelekli, 2013, s. 32), Dini ve insani özelliklerin bir arada bulunduğu bir yaşantı biçimi olan dindarlık bir kimsenin içsel inançları, duyguları ve manevi deneyimleriyle ilgilidir. Esasen bireyin dini inançlarına bağlı olarak hissettiği manevi tatmin, huzur ve güven gibi duygular da bu içsel deneyimlerin tezahürleri olarak ortaya çıkmaktadır. Aynı zamanda dindar bireyler, kendi hayatlarına ve ilişkilerine dini değerler ve prensipler üzerinden anlam katmaktadırlar. Dindarlık bireyin hem içsel dünyasını hem de toplumsal yapıyı etkileyen dinamik bir yapı ve süreç olduğu için dindarlıkla ilgili yapılan araştırmalar hem Psikoloji hem de Sosyoloji alanlarında önemli bilgiler sunmaktadır (Coştu, 2009, ss. 119-139).

Bu bağlamda dinî inanç ve davranışların kökenlerini, detaylarını ve

bunların kişilerin dindarlığı üzerindeki etkilerini belli yöntemlerle Din Psikolojisi bilim dalı incelemektedir. Bunun yanında dine dair herhangi bir inanç ve tutumu olmayan bireyler de bu bilim dalı tarafından inceleme konusu edilmektedir. Bununla birlikte Din Psikolojisinin amacı, dinlerin öngördüğü dindarlığın içeriğinin dini metinlerdeki izdüşümünü ve dinin hakikatini araştırmak değildir. Din Psikolojisi, dinin bireyin hayatındaki etkilerini ve katkılarını incelemektedir (Güven ve Güven, 2021, s. 14; Hökelekli, 2020, ss. 18-19; Koç, 2015, s. 302). Dolayısıyla dindarlık, öteden beri gerek ülkemizde gerekse yurt dışında Din Psikolojisi alanında yapılan araştırmalara konu edilmektedir. Zira uluslararası düzeyde Din Psikolojisi bilim dalındaki konu alanlarının incelendiği çalışmalarda da dindarlığın pek çok araştırmacı tarafından ele alındığı tespit edilmiştir (bkz. Sevinç, 2020, ss. 151-154). Din Psikolojisi alanında çalışılan konuları ortaya koymak için daha önce yapılan literatür çalışmaları incelendiğinde de ülkemizde “dindarlık” ve onunla ilişkilendirilen kavramlarla ilgili çok sayıda araştırma olduğu, bazen bu konunun müstakil olarak da çalışıldığı görülmektedir. Dolayısıyla ülkemizde Din Psikolojisi alanının anlaşılıp tanıtılabilmesi ve gelecekteki araştırmacılara konu seçiminde rehberlik edici yönde katkıda bulunulabilmesi için dindarlık konusu ile ilgili yapılan çalışmaların tespiti büyük önem arz etmektedir (Güven ve Güven, 2021; Gencer, 2018; Koç, 2005, 2016; Sevinç, 2013).

Ülkemizde Din Psikolojisi alanında yapılan çalışmalar incelendiğinde, “dindarlık” konusunun makale, tez ve kitap olarak birçok araştırmada ele alındığı görülmektedir. Yapılan taramalarda dindarlığın hem cinsiyet, yaş, meslek gibi sosyo-demografik değişkenlerle hem de başka psikolojik kavramlarla ilişkisinin incelendiği pek çok araştırmayla karşılaşılacaktır. Bu sebeple geçmişteki “dindarlık” konulu çalışmalara dair bir literatür taraması yapılması önem taşımaktadır. Ayrıca araştırmacıların gerçekleştirdikleri “dindarlık” çalışmalarının farklı disiplinlere göre dağılımına bakıldığında da birçok disiplin tarafından bu konunun incelendiği görülmektedir. Bu bağlamda söz konusu çalışmaların benzer ve farklı yönlerinin tespit edilmesi gerektiği düşüncesiyle tez başlığında “dindar” kavramı ve ondan türetilen kelimelerin geçtiği lisansüstü tezlerin bir literatür taramasının yapılmasına ihtiyaç olduğu düşünülmüştür.

Bu ihtiyacın karşılanması amacıyla konuyla ilgili yapılan çalışmaların sayısal verilerle genel görünümünün verilebilmesi için uygun bir analiz tekniği olan bibliyometrik analiz yapılmasının faydalı olacağı öngörülmüştür. Çünkü bibliyometrik analiz ile bir araştırma konusunun veya alanın entelektüel yapısını ve ortaya çıkan eğilimleri göstermek için büyük

miktarda bibliyometrik veri özetlenebilmektedir (Donthu, Kumar, Mukherjee, Pandey ve Lim, 2021, s. 287). Dolayısıyla bibliyometrik analiz yönteminin Din Psikolojisi alanında yoğun çalışılan konulardan birisi olan “dindarlık” ile ilgili çalışmaların literatür taramasını yapmak amacıyla kullanılması, hızlı ve şeffaf bir şekilde mevcut verilere ulaşma imkanı sağlayabilecektir. Kurutkan ve Orhan’ın (2018, s. 49) “bilimsel bir navigasyon” olarak isimlendirdiği bu yöntem, bilimsel kaynak ve yayınlara nasıl ulaşılacağına belirlenmesi açısından sadece araştırmacılara değil, enstitülere ve politika belirleyicilere de kolaylık sağlamaktadır. Araştırmaları ve onların üreticilerini kalite açısından değerlendirme imkânı sağlayan bibliyometrik analiz yöntemi, aynı zamanda ülkelerin bilimsel çalışmalara katkısını tespit etmede de faydalı olmaktadır (Acar, Orman ve Topdağ, 2022, s. 49). Söz konusu yöntem sosyal ve doğa bilimlerinden mühendislik ve matematik bilimlerine kadar farklı disiplinlerde çok geniş bir alanda uygulanabilen bir yöntemdir (Şimşir, 2022, s. 14).

Bibliyometrik analiz yöntemi sayesinde herhangi bir alanda ulaşılan verilerin analiz edilmesiyle, söz konusu araştırma alanındaki genel görünümün elde edilmesi ve böylece o alanın ileriki çalışmalar için ne gibi açıklıklarının olduğunun tespiti mümkün olmaktadır. Bunun sonucunda da araştırmacılar, çalışacakları konuları seçebilme ve kariyerlerini bu yönde tasarlama imkânı bulabilmektedir (İnceoğlu, 2014, s. 34). Bu sebeple herhangi bir alanda bilimsel bir araştırma konusu ile ilgili bir çalışma yapıp yapılmadığına, yapılmışsa gerçekleştirilen çalışmaların sayı bakımından durumuna en hızlı ve bütüncül şekilde ulaşılmasını sağlayacak yöntemin bibliyometrik analiz yöntemi olduğu ifade edilmektedir (Aksaray, 2019, s. 1). Bir bilim dalının alt dallarının neler olduğunun ve temel konularının tespiti açısından önceki çalışmaların incelenmesine olanak veren bibliyometrik analiz yöntemi ile alan yazına da katkı sağlanmaktadır (Alper, 2021, s. 18). Bibliyometrik analiz yönteminde “performans analizi” ve “atıf analizi” olmak üzere iki tür değerlendirme yapılabilmektedir. Bibliyometrik analizin daha çok araştırılan konuların ülkeler, kurumlar, dergiler, yazarlar bağlamında ortaya koyulan ürünleri bazen manuel bazen de bazı programlarla analize tabi tutmak suretiyle gerçekleştirilen kısmı olan “performans analizi” yöntemi bu çalışmada da tercih edilmiştir (Şimşir, 2022, s. 14). Çoğu bibliyometrik analiz araştırmalarında sadece “performans analizinin” yapıldığı görülse de çalışmalarda bununla yetinilmeden “anahtar kelimeler” “dizinler” gibi bilimsel haritalara ulaşabilen daha detaylı yorumlamalara da ihtiyaç vardır (Öztürk, 2022, s. 41). Bundan dolayı bu çalışmada, yalnızca performans analizi ile yetinilmeyerek anahtar kelimeler, dizinler ve tezlerin

başlıklarında yer alan kelimeler de analiz edilmiştir. Bu süreçte her bir araştırma bulgusuyla ilgili ulaşılan veriler sayısal olarak analiz edilerek, elde edilen sonuçlar tablolar, şekiller ve gerekli durumlarda kelime bulutları yardımıyla görselleştirilmiştir. Söz konusu analiz yönteminin hal-i hazırda ilahiyat temel alanında çok az çalışmada kullanıldığı tespit edilmiştir.

Bu çalışmanın Din Psikolojisi alanında, 1995-2022 yılları arasında “dindarlık” konusunda yapılan ve YÖK (“Ulusal Tez Merkezi”, 2023) sistemi üzerinden taranan lisansüstü çalışmaların bibliyometrik analiz tekniğiyle değerlendirildiği ilk makale çalışması olması, diğer disiplinlerde olduğu gibi alan içerisinde de bu analize olan ilgiyi arttıracakını düşündürmektedir. Araştırma kapsamında şu sorulara cevap aranmıştır:

1. Din Psikolojisi alanında hazırlanan lisansüstü çalışmalar, türlerine, çalışıldıkları bölgelere, illere, üniversitelere, sayfa sayılarına, tez danışmanlarına, erişim izin durumlarına göre nasıl bir dağılım göstermektedir?
2. Tez başlığında “dindar” kavramı ve ondan türetilen kelimelerin geçtiği “dindarlık” konulu lisansüstü çalışmaların anahtar kelimelerinde, dizinlerinde ve konu başlıklarında sıkça kullanılan kelime veya kelime grupları hangileridir?
3. “Dindarlık” konulu lisansüstü çalışmaların anahtar kelimelerinde, dizinlerinde ve konu başlıklarında sıkça kullanılan kelime veya kelime gruplarına dair bibliyometrik analiz bulgularından ve oluşturulan kelime bulutlarından söz konusu çalışmaların konu eğilimleri, örneklem tercihleri ve yöntemleri hakkında birtakım çıkarımlarda bulunmak mümkün müdür?

Böylece “dindarlık” konusunda yapılmış olan araştırmaları, akademik bir perspektifle incelemeyi hedefleyen bu çalışma, belirtilen veri tabanı üzerinden gerçekleştirilen analiz ile özellikle Türk Din Psikolojisi alanında faaliyet gösteren araştırmacılar için rehberlik edici bir nitelikte olabilir. Dolayısıyla yapılan çalışmanın Türk din psikologlarına çalışma konularını belirlemede, ilgili kaynaklara kolaylıkla ulaşabilmede ve bilhassa literatür eksikliğini gidermede katkı sağlaması ümit edilmektedir. Aynı zamanda yapılan çalışma, yeni araştırma konularının belirlenmesinin yanında, gelecek çalışmalara dair öngörülerde bulunulması ve bu çalışmalarda kullanılacak yöntemlere dair fikirler sunması bakımından da önem arz etmektedir. Neticede literatürdeki çalışmaların detaylı bir şekilde açıklanmasıyla, incelenen olgu ile ilgili literatürdeki gelişim ve yayılma süreçleri belirlenirken bir taraftan da okuyucular, mikro odaktan makroya

doğru yönlendirilmektedir. Bu yaklaşım, aynı zamanda incelenen olgunun dinamiklerini daha geniş bir perspektifle değerlendirmek için de bir fırsat sunmaktadır (Gürsu, 2022, ss. 400-401).

A. Araştırma ve Yöntem

1. Araştırmanın Yöntemi

Belirli bir konu üzerine yapılan araştırmaların kapsamlı bir şekilde incelenmesi ve gelecekteki araştırmacılar için yeni konuların tanımlanması, çok fazla emek isteyen ve oldukça zaman alıcı bir süreçtir. Bu nedenle Türkiye'de Din Psikolojisi alanında, tez başlığında "dindar" kavramı ve ondan türetilen kelimelerin geçtiği lisansüstü tezlerin incelenmesini konu edinen nitel desendeki bu araştırmada, bibliyometrik analiz tekniği kullanılmıştır. Çünkü bir disiplindeki potansiyel yeni konuların belirlenmesi amacıyla, o disipline ait genel bir bakış açısı sunmak ve geçmiş literatür taramalarını kategorize ederek araştırma konularını tanımlamak için bibliyometrik analiz tekniğinden yararlanılmaktadır (Öztürk ve Gürler, 2022, s. 3). Söz konusu analiz yönteminin "performans analizi" ve "atıf analizi" şeklinde iki alt analiz alanı bulunmaktadır. Bu çalışmada, bibliyometrik analiz yönteminin araştırılan konuların ülkeler, kurumlar, dergiler, yazarlar bağlamında ortaya koyulan ürünleri bazen manuel bazen de bazı programlarla analize tabi tutmak suretiyle gerçekleştirilen kısmı olan "performans analizi" yöntemi tercih edilmiştir (Şimşir, 2022, s. 14). Araştırmada, "Ulusal Tez Merkezi" veri tabanı üzerinden taranan ve 1995-2022 yılları arasında Din Psikolojisi alanında hazırlanmış olan "dindarlık" konulu 219 lisansüstü teze ait veriler, doküman incelemesi yoluyla toplanmıştır. Toplanan verilerin belli kriterlere göre bibliyometrik analiz ve içerik analiz teknikleri ile analiz edilmesi sonucunda araştırmanın bulguları ortaya çıkmıştır. Elde edilen sonuçlar, istatistik paket programı yardımıyla sayısal olarak analiz edilerek tablo, grafik ve bazen de kelime bulutları yardımıyla görselleştirilmiştir.

2. Araştırmanın Evreni ve Örneklemi

Web of Science, Google Scholar, PubMed, ve Scopus gibi uluslararası veri tabanlarının yanında ulusal düzeyde TRDizin, DergiPark Akademik ve YÖK tarafından hizmete sunulan Ulusal Tez Merkezi gibi veri tabanları da bulunmaktadır. Doğru veri elde edilebilmesi için doğru veri tabanının belirlenmesi bibliyometrik analiz yöntemi kullanılırken dikkat edilmesi gereken bir husustur. Bu bağlamda çalışmanın evrenini YÖK tarafından hizmet veren "Ulusal Tez Merkezi" sisteminden taranan lisansüstü tezler oluşturmaktadır. Araştırmada amaçlı örnekleme yönteminden ölçüt örnekleme tekniği kullanılarak örneklem belirleme yoluna gidilmiştir.

Dolayısıyla çalışmanın örneklemini, “Ulusal Tez Merkezi” sistemi veri tabanından taranan ve 1995-2022 yılları arasında Din Psikolojisi alanında hazırlanmış olan, tez başlığında “dindar” kavramı ve ondan türetilen kelimelerin geçtiği 219 lisansüstü tez çalışması teşkil etmektedir.

3. Araştırmanın Kapsam ve Sınırlılıkları

“Dindarlık” konulu çalışmaların bibliyometrik analizlerine yer verilen bu araştırmada, uluslararası çalışmaların tamamı ile ulusal yayınlar içinden makale ve kitap türü çalışmalar kapsam dışında tutulmuştur. Dolayısıyla çalışmanın kapsamını konu başlığında “dindar” kavramı ve ondan türetilen kelimelerin geçtiği Din Psikolojisi alanında hazırlanmış olan bütün lisansüstü tezler oluşturmaktadır. Bununla birlikte tez başlığında “dini inanç, dini tutum, dini yönelim, dini yaşam, dini etki, dini hayat” vb. geçen lisansüstü çalışmalar ise araştırmaya dahil edilmemiştir. Zira ilgili veri sistemine bazı tezlerin bilim dallarına, dizin ve anahtar kelimelerine dair bilgiler girilmemiş olduğundan ve bunların manuel olarak ayıklanması işlemi de çok fazla zaman alacağından araştırmanın kapsam alanının çok geniş tutulmaması yoluna gidilmiştir. YÖK tarafından hizmet veren “Ulusal Tez Merkezi” sisteminin tüm lisansüstü çalışmaları içerdiği varsayımıyla veri tabanı olarak bahsi geçen sistem esas alınmıştır. Bunun yanında yıl kısıtlaması belirlenirken başlangıç kısıtlaması yapılmasa da yapılan arama sonucunda veri tabanı üzerinde en eski tarihli tezin 1995 yılına ait olmasından hareketle başlangıç tarihi 1995 olarak kabul edilmiştir. 2023 yılına ait tezlerin 2024 yılı Mart ayına kadar sisteme yüklenmeye devam edeceğinin öngörülmesi nedeniyle yapılan tarama 31 Mart 2023 tarihinde tamamlanarak yeni çalışmaların eklenmesi durumuna karşı son tarih olarak “2022” yılı seçilmiş ve “bul” yoluyla hazırlanan tezlere ulaşılmıştır. Bununla birlikte tarama esnasında bazı üniversitelerin enstitülerindeki farklı uygulamalardan kaynaklı olarak bilim dalları belirtilmeyen çalışmaların da olduğu görülmüş ve bunların çalışmanın kapsamına dahil olabilmesi için bilim dalı kısıtlaması yapılmamıştır. Bilim dalları belirtilmeyen çalışmaların hangi alana ait olduğu konusunda ise tez danışman ismi, konu başlığı, dizin ve anahtar kelimeleri ve tez içeriği gibi hususlar gözetilerek titiz bir ayıklama işlemi gerçekleştirilmiştir. Bu şekilde yapılan tarama ile tezlerin disiplinlere göre hazırlanma durumları incelendiğinde ise ulaşılan “dindarlık” konulu 430 çalışmadan 219’unun Din Psikolojisi alanında hazırlandığı tespit edilmiştir. Dolayısıyla bu çalışmanın bulguları “Ulusal Tez Merkezi” veri tabanında bulunan ve 1995-2022 yılları arasında Din Psikolojisi alanında hazırlanmış olan ve tez başlığında “dindar” kavramı ve ondan türetilen kelimelerin geçtiği lisansüstü tezlerin bibliyometrik analizleri ile sınırlıdır. Bu nedenle

çalışmada yalnızca tez başlığında “dindar” ve ona eklenen eklerle oluşan kelimelerin bulunduğu çalışmaların araştırmanın kapsam alanına dahil edilmesi ise çalışmanın sınırlılıklarından bir diğerini oluşturmaktadır.

4. Veri Setinin Oluşturulması

Bibliyometrik analiz yönteminin sistematik bir literatür araştırması olarak uygulanması, tekrarlanabilirlik ve şeffaflık ilkelerine sıkı bir şekilde bağlı olmasını gerektirmektedir. Bu husus, araştırmadan elde edilen bulgulara başka araştırmacıların, aynı kriterleri kullanarak gerçekleştirdikleri taramalar sonucunda da ulaşabilmesini sağlamayı amaçlamaktadır. Bunu güvence altına alabilmek için, veri setinin oluşturulması aşamasında seçilen veri tabanı, kullanılan arama terimleri, elde edilen sonuçların belirlenmesi gibi adımların sağlıklı bir şekilde yürütülmesi ve bu süreçlerin detaylarıyla açık bir şekilde sunulması gerekmektedir (Öztürk, 2022, s. 38). Bu sebeple tarama sonucunun daha net veriler sunması için veri tabanı üzerinden yapılan taramada oldukça detaylı kriterler kullanılmıştır. “Gelişmiş Tarama” bölümünden “Aranacak Kelime(ler)” kısmına “dindar” kelimesi; “Aranacak Alan” kısmından “Tez Adı” seçeneği; “Arama Tipi” kısmından ise “içinde geçsin” seçeneği seçilerek tarama gerçekleştirilmiştir. Bu şekilde gerçekleştirilen bir taramada “dindar” kelimesinin yanısıra “dindarlık” “dindarlığı” ve “dindarlığın” gibi söz konusu kelimenin ek bulunan hallerine de ulaşılması hedeflenmiştir. Çıkan sonuçların görüldüğü sayfada “Tarama sonucunda 432 kayıt bulundu” şeklinde bir açıklama görülmüş, ilgisiz ve kapsam dışı olan iki tez çalışması (Özlem Özkaynar tarafından hazırlanan “*Kırşehir yöresi âşıklık geleneği ve Kırşehirlî Aşık Dindarî*” isimli tez çalışması ve Abdülkerim Şen tarafından yurtdışında hazırlanan “*Citizenship education between secular and religious nationalism: A Case of curriculum reform in Turkey 1995-2012, Seküler ve dindar milliyetçilik arasında vatandaşlık eğitimi: Türkiye’de bir müfredat reformu durum çalışması (1995-2012)*” isimli tez çalışması) çıkarıldığında sayı 430’a düşmüştür. Daha sonra tarama sonucunda ulaşılan veriler, Microsoft Excel programında oluşturulan bir tabloya aktarılmıştır. Akabinde sisteme yüklenen tezlerin genel bilgilerinin bulunduğu “Tez Bilgileri Detay”¹ bölümünden araştırmada analiz edilecek yeni başlıklar bu tabloya eklenerek detaylı analizlere geçilmiş ve Din Psikolojisi alanında hazırlanan çalışmalar tespit edilerek bibliyometrik analizleri yapılmıştır.

¹ Burada ilgili veri tabanından söz konusu bilgilerin topluca indirilebildiği bir yazılımın geliştirilmesinin, bu tarz analiz çalışmalarında büyük kolaylık sağlayacağını belirtmek gerekir.

Doğru bir analiz için veri setinin tutarlı ve aynı formatta olması kritik bir öneme sahiptir. Bu nedenle, veri setinde yer alan farklı isim kısaltmaları gibi hataların tespit edilip düzeltilmesi gerekmektedir. Bu düzeltme işlemleri, veri bütünlüğünü sağlamak, analizin güvenilirliğini artırmak ve sonuçların tutarlılığını korumak adına önemlidir. Veri setinin standartlaştırılması, aynı kişi veya kaynağa ait farklı varyasyonları birleştirerek homojen bir veri seti oluşturulmasına katkı sağlamaktadır. Bu süreç, analizde kullanılan verilerin doğruluğunu ve geçerliliğini artırarak sağlıklı bir bilgi temelini oluşturmaktadır (Öztürk, 2022, s. 39).

Araştırma kapsamında olmamasına rağmen taramaya takılan çalışmaların olup olmadığının incelenmesi de elde edilen veri setinin çalışmanın tam olarak amacına ulaşmasını engelleyebilecek potansiyel hataları içermemesi açısından önemlidir. Zira bu tür yanıltıcı veya ilgisiz veriler, analizin doğruluğunu ve güvenilirliğini tehlikeye atabilmektedir (Gürler, 2022, s. 59). Bunu aşabilmek için araştırma kapsamında olmamasına rağmen taramaya takılan çalışmaların var olup olmadığı da incelenmiş ve ayıklanmıştır.

5. Verilerin Analizi

Araştırmada ilk olarak ülkemizde değişik üniversitelerde hazırlanan, konu başlığında “dindar” kavramı ve ondan türetilen kelimelerin geçtiği çalışmaların genel görünümünü tespit etmek amacıyla bu konuda yapılan tüm lisansüstü tezler tespit edilmiştir. Akabinde diğer alanlardaki çalışmalar hariç tutularak “İlahiyat Temel Alanı”nda yapılan çalışmalar tespit edilmiştir. Son olarak “İlahiyat Temel Alanı” içerisindeki diğer bilim dalları hariç tutularak sadece “Felsefe ve Din Bilimleri Anabilim Dalı” bünyesinde yer alan “Din Psikolojisi Bilim Dalı”na ait çalışmalar daha detaylı kriterlerle bibliyometrik analize tâbi tutularak elde edilen veriler tasnif edilmiştir.

Türkiye’de yüksek lisans programlarının yapılanması incelendiğinde, örneğin üniversitelerin bazılarında lisansüstü akademik eğitim kurumu olarak “Sosyal Bilimler”, bazılarında “Lisansüstü Eğitim” enstitülerinin bulunduğu görülmektedir. Ayrıca “Din Psikolojisi Bilim Dalı” bazında lisansüstü bir programın bulunmadığı enstitülerde bu bilim dalı ile ilgili çalışmaların “Felsefe ve Din Bilimleri Anabilim Dalı” şemsiyesi altında gerçekleştirildiği tespit edilmiştir (Koç, 2016, s. 77). Bu yüzden bilim dalı, ana bilim dalı ve temel alan bazında bir standart oluşturulma ihtiyacı ortaya çıkmıştır (Aynacı, 2022, s. 51). Bu ihtiyaçtan ötürü dahil etme hariç tutma kriterlerini kullanarak alanın ana omurgası olan “İlahiyat” temel alanında yapılan çalışmaların bilim dallarına göre sınıflandırılmaları amacıyla YÖK

tarafından sunulan Doçentlik Sınav Alanları (2023) verisine ulaşılmıştır. Böylece bir standart yakalayabilmek için yapılan çalışmalar enstitü bazında değil de “İlahiyat Temel Alanı” içinde analiz edilmiştir. Bu amaçla “İlahiyat Temel Alanı” içerisindeki lisansüstü çalışmalar, “Felsefe ve Din Bilimleri”, “İslam Tarihi ve Sanatları” ve “Temel İslam Bilimleri” olarak üç temel bilim alanındaki ayrıma göre filtrelenmiştir. Üniversitelerin bazılarında ise bilim dalı ayırımına girilmeden sadece ana bilim dalı bazında yapılan çalışmalar mevcuttur. Bu gibi durumlarda yapılan bir lisansüstü çalışmanın ana bilim dalına göre bilim dalını tespit etmek için tez konusu, tez danışmanı, içeriği, anahtar kelime ve dizinleri incelenerek bilim dallarına göre ayırımına gidilmiştir. Araştırmanın esas konusu bağlamında “İlahiyat Temel Alanındaki” çalışmalardan sadece “Din Psikolojisi Bilim Dalı” çalışmalarında detaylı analiz yapılacağı için “İslam Tarihi ve Sanatları” ve “Temel İslam Bilimleri” ana bilim dallarındaki tüm çalışmalar ile “Felsefe ve Din Bilimleri Ana Bilim Dalı” içerisindeki “Din Sosyolojisi”, “Dinler Tarihi”, “Din Eğitimi”, “Din Felsefesi”, “İslam Felsefesi”, “Felsefe Tarihi” ve “Mantık” gibi diğer bilim dallarındaki çalışmalar hariç tutulmuştur.

Yapılan ayıklama işlemleri sonucunda ilgili lisansüstü çalışmaların “Yazıldıkları Tür”, “Çalışılan Bölgeler”, “Çalışılan İller”, “Çalışılan Üniversiteler”, “Yazıldıkları Dil”, “Tamamlandıkları Yıllar”, “Tez Türlerine Göre Sayfa ortalamaları”, “Tez Türlerine Göre Danışman Ünvanlarının Dağılımı”, “Danışman İsimlerine Göre Tezlerin Dağılımı”, “Veri Tabanı Üzerinden Erişim İzni Bulunma Durumlarına”, “Tezlerin Anahtar Kelimelerinde, Dizinlerinde ve Tez Başlıklarında Sık Kullanılan Kelimelere Göre Dağılımı” kriterleri dikkate alınarak derinlemesine bibliyometrik analizleri yapılmıştır.

Araştırmanın şeffaflığını görebilmek, geçerliğini, güvenilirliğini kontrol edebilmek amacıyla araştırma esnasında takip edilen tüm veri toplama ve analiz etme kriterlerinden detaylı bir şekilde bahsedildiği için belirtilen dahil etme ve hariç tutma kriterleri, başka araştırmacılar tarafından kullanıldığında da yine aynı sonuçlara ulaşılabilecektir. Ayrıca bu çalışmanın inandırıcılığını ve bulguların güvenilirliğini arttırmak için alinyazın incelenmesi, verilerin toplanması ve analiz edilmesi geniş bir zaman dilimine (Mart 2023-Kasım 2023) yayıldığı gibi kodlama güvenilirliği yönteminden de yararlanılmıştır. Ancak araştırmada esas alınan veri seti üzerinden belirlenen kriterlere göre araştırma bulgularının doğrulanması çok fazla zaman ve emek gerektirdiğinden ve farklı kişiler tarafından bunun gerçekleştirilmesi talebine olumlu cevap alınamayacağı düşüncesiyle aynı araştırmacılar tarafından dört ay ara ile analizler yinelenerek bulguların

doğruluğu teyit edilmiştir. Böylece bu araştırma, 1995 yılından 2023 yılına kadar Din Psikolojisi alanında yapılan ve tez başlığında “dindar” kavramı ve ondan türetilen kelimelerin geçtiği lisansüstü çalışmaları kapsadığından bundan 5 ya da 10 yıl sonra aynı kriterler seçilerek çalışmanın devamı niteliğindeki yeni çalışmalara da fırsat oluşturmaktadır.

B. Bulgular ve Yorum

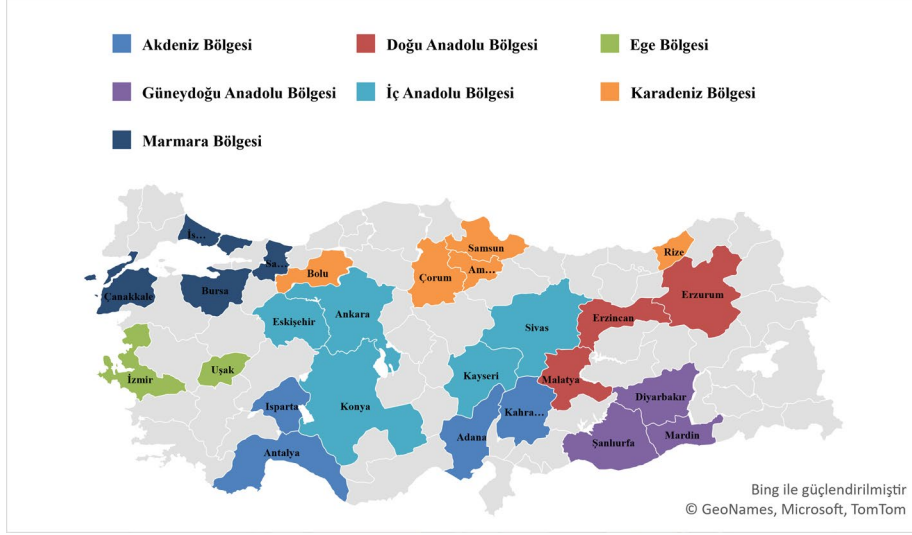
YÖK tarafından hizmet veren “Ulusal Tez Merkezi” sistemi içinde, tez başlığında “dindar” ve ondan türetilen kelimelerin aranmasıyla elde edilen tarama verileri Microsoft Excel yardımıyla tasnif edilerek, bir veri seti oluşturulmuştur. Öncelikle oluşturulan bu veri seti içerisinden herhangi bir hariç tutma kriteri belirlemeksizin “dindarlık” konulu 430 adet lisansüstü çalışmanın tamamı, akabinde sadece araştırmaya konu olan ve Din Psikolojisi alanında hazırlanan 219 lisansüstü tez çalışması ayrıntılı bir şekilde değerlendirilmiştir. Bibliyometrik ve içerik analizi ile elde edilen bulgular, tablo ve şekillerle görselleştirilmiştir.

1. Din Psikolojisi Alanında “Dindarlık” Konulu Lisansüstü Tezlerin Çalışıldıkları Bölgelere ve İllere Göre Analizi

Şekil 1’de görüleceği üzere Din Psikolojisi disiplini içinde dindarlıkla ilgili lisansüstü çalışma yapılan 26 ilin buldukları bölgeler incelendiğinde; Akdeniz Bölgesi’nde bulunan 8 ilin 4’ünde toplam 37, Doğu Anadolu Bölgesi’nde bulunan 14 ilin 3’ünde toplam 16, Ege Bölgesi’nde bulunan 8 ilin 2’sinde toplam 10 adet lisansüstü tez hazırlanmıştır. Yine Güneydoğu Anadolu Bölgesi’nde bulunan 9 ilin 3’ünde toplam 5, İç Anadolu Bölgesi’nde bulunan 13 ilin 5’inde toplam 46, Karadeniz Bölgesi’nde bulunan 18 ilin 5’inde toplam 22 ve Marmara Bölgesi’nde bulunan 11 ilin 4’ünde toplam 83 adet tez çalışması yapıldığı görülmüştür. Dolayısıyla Din Psikolojisi alanında “dindarlık” konulu en fazla lisansüstü çalışmanın yapıldığı 2 bölgenin Marmara Bölgesi (n=83) ve İç Anadolu Bölgesi (n=46) olduğu tespit edilmiştir. Diğer taraftan Güneydoğu Anadolu Bölgesi’de bulunan illerin hiçbirinde doktora çalışması yapılmadığı belirlenmiştir.

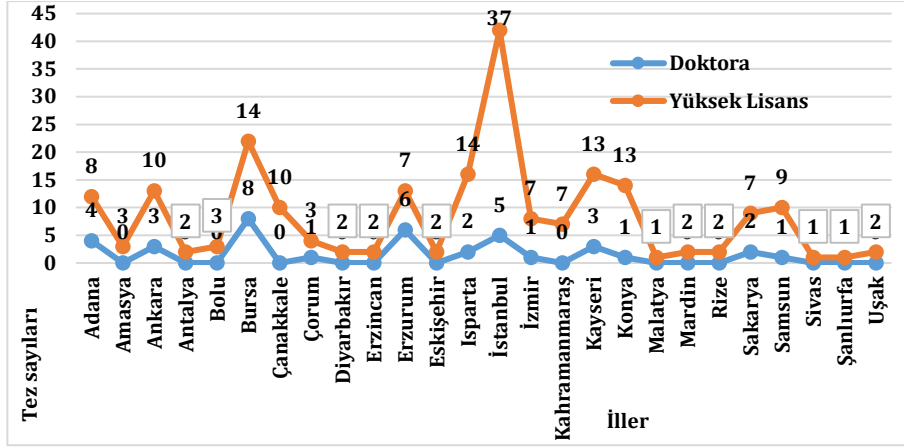
İlahiyat Temel Alanı içerisinde Din Psikolojisi bilim dalında “dindarlık” konusuyla ilgili yapılan lisansüstü çalışmaların illere göre dağılımları incelendiğinde; ülkemizdeki 81 ilden 26’sında “dindarlık” konusuyla ilgili en az 1 adet lisansüstü çalışma yapıldığı anlaşılmaktadır. En fazla tez sayısının sırasıyla 42 çalışma ile İstanbul ve 22 çalışma ile Bursa illerinde olduğu görülmektedir. Din Psikolojisi alanında, doktora düzeyinde en fazla “dindarlık” konulu lisansüstü tez hazırlanan ve ilk üç sırada yer alan illerin sırasıyla Bursa (n=8); Erzurum (n=6) ve İstanbul (n=5) olduğu tespit

edilmiştir. Yüksek lisans düzeyindeki tezlerden sayıca en fazla olanlarının ise **Şekil 1. Çalışmaların Hazırlandıkları Bölgeler ve İller**

sırasıyla İstanbul (n=37), Bursa (n=14), Isparta (n=14), Kayseri (n=13) ve Konya (n=13) illerinde hazırlandığı görülmüştür. En az lisansüstü çalışmanın bulunduğu iller incelendiğinde ise 1'er adet yüksek lisans çalışmasının 3 farklı ilde yapıldığı görülmüştür. Buna göre toplamda 26 ilde “dindarlık” konulu lisansüstü çalışma yapıldığı ve yüksek lisans türündeki tezlerin bu illerin tamamında yer aldığı; doktora tezlerinin ise 14 ilde çalışılmadığı tespit edilmiştir. Bu bağlamda Güneydoğu Anadolu Bölgesi’nde bulunan illerin hiçbirinde doktora çalışmasının olmadığı, Ege Bölgesi’nde ise sadece 1 ilde “dindarlık” konulu doktora tezinin hazırlanmış olduğu görülmektedir. Dolayısıyla bu iki bölgenin illerinde “dindarlık” konulu doktora düzeyinde çalışmaların yapılmasına ihtiyaç olduğu söylenebilir.

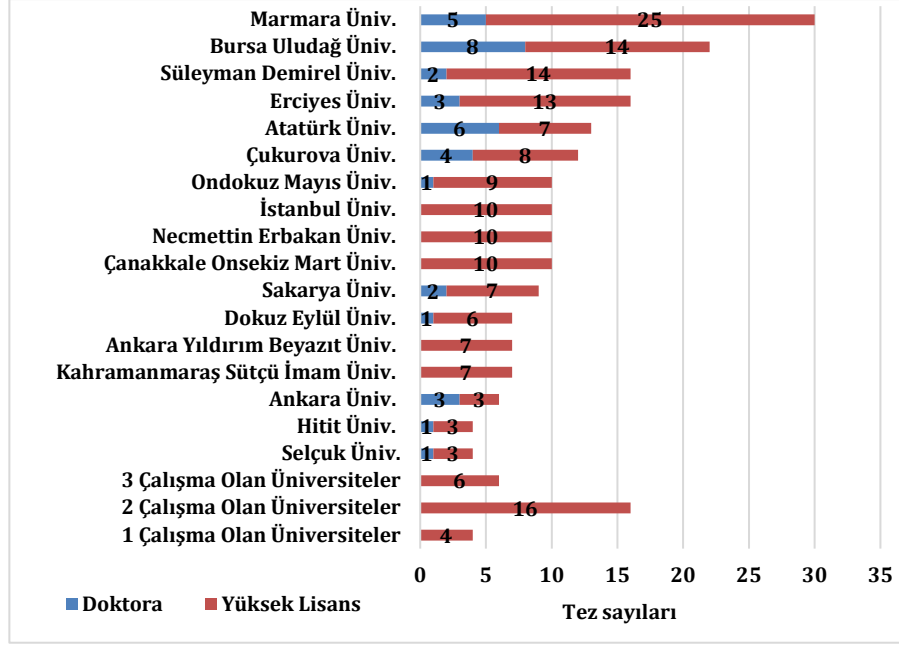
Tablo 1. Çalışmaların İllere Göre Dağılımı

2. Din Psikolojisi Alanında “Dindarlık” Konulu Lisansüstü Tezlerin Çalışıldıkları Üniversitelere Göre Analizi

Din Psikolojisi bilim dalındaki “dindarlık” konulu lisansüstü çalışmaların yapıldığı üniversiteleri belirlemek için 26 ildeki 31 üniversitede hazırlanan 219 tez çalışması incelenmiştir. Buna göre sırasıyla en fazla lisansüstü çalışmanın Marmara Üniversitesi (n=30) ve Bursa Uludağ Üniversitesi (n=22) bünyesinde yapıldığı tespit edilmiştir. Doktora düzeyinde “dindarlık” konulu lisansüstü çalışmaların en fazla çalışıldığı üniversitelerin sırasıyla Bursa Uludağ Üniversitesi (n=8), Atatürk Üniversitesi (n= 6) ve Marmara Üniversitesi (n=5) olduğu görülmüştür. Yüksek lisans düzeyinde “dindarlık” konulu çalışmaların en fazla yapıldığı üniversitelerin ise; sırasıyla Marmara Üniversitesi (n=25), Bursa Uludağ Üniversitesi (n=14), Süleyman Demirel Üniversitesi (n=14) ve Erciyes Üniversitesi (n=13) olduğu tespit edilmiştir. En az lisansüstü çalışmanın yapıldığı üniversiteler incelendiğinde ise; toplamda 4 üniversitede 1’er adet “dindarlık” konulu tez hazırlandığı ve bunların tamamının yüksek lisans çalışması olduğu belirlenmiştir. Bununla birlikte toplamda 31 üniversitenin tamamında “dindarlık” konulu yüksek lisans çalışması yapıldığı halde doktora tezlerinin ise 19 üniversitede çalışılmadığı görülmüştür. Dolayısıyla gelecekte bu 19 üniversitede “dindarlık” konulu doktora çalışmalarının yapılması beklenebilir.

Tablo 2. Çalışmaların Üniversitelere Göre Dağılımı

3. Din Psikolojisi Alanında “Dindarlık” Konulu Lisansüstü Tezlerin Yazıldıkları Dillere Göre Analizi

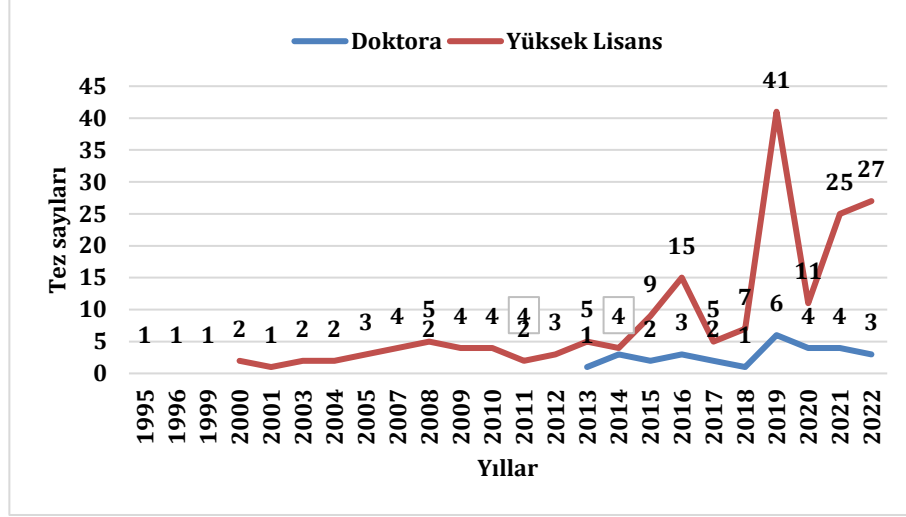
Tablo 3. Çalışmaların Yazıldıkları Dillere Göre Dağılımı

Dil	Doktora		Yüksek Lisans		Toplam	
	n	%	n	%	n	%
Türkçe	37	%16,89	182	%83,11	219	%100
İngilizce	--	%0,00	--	%0,00	0	%0,00
Genel Toplam	37	%16,89	182	%83,11	219	%100

Din Psikolojisi alanında “dindarlık” konulu 219 lisansüstü çalışma yazıldıkları dil açısından değerlendirildiğinde; tamamının Türkçe olduğu tespit edilmiştir. Oysa “İlahiyat Temel Alanı” dışında İngilizce olarak kaleme alınan “dindarlık” konulu lisansüstü çalışmaların olduğu görülmektedir. Bu nedenle ilahiyat alanında ve Din Psikolojisi Bilim Dalı’nda Türkçe dışında farklı yabancı dillerde kaleme alınan lisansüstü çalışmalara ihtiyaç olduğu söylenebilir. Burada “Ulusal Tez Merkezi” sistemindeki tarama esnasında Durmuş Sevindik tarafından 2015 yılında “Orta yaş bireylerde dindarlık ve mutluluk ilişkisi: Denizli örneği” adıyla Din Psikolojisi bilim dalında hazırlanan yüksek lisans tezinin detay bilgilerinde İngilizce olduğu belirtilmesine rağmen içeriği incelendiğinde bu çalışmanın da Türkçe olduğunun anlaşıldığını ifade etmekte yarar vardır.

4. Din Psikolojisi Alanında “Dindarlık” Konulu Lisansüstü Tezlerin Tamamlandıkları Yıllara Göre Analizi

Tablo 4. Çalışmaların Tamamlandıkları Yıllara Göre Dağılımı

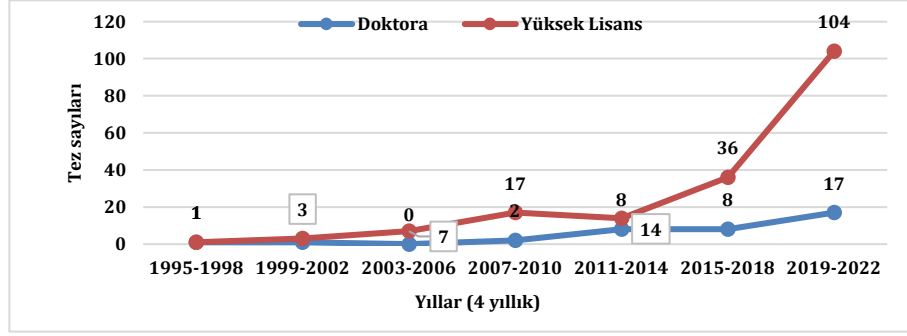
Din Psikoloji alanında “dindarlık” konulu lisansüstü çalışmaların tamamlandıkları yıllara göre analizi incelendiğinde; en fazla çalışmanın 2019 (n=47), 2022 (n=30), 2021 (n=29), 2016 (n=18) ve 2020 (n=15) yıllarında yapıldığı görülmektedir. Din Psikolojisi bilim dalında “dindarlık” konulu lisansüstü çalışmaların sayıca en az olduğu yıllar ise 1995, 1999, 1996 ve 2001’dir. Zira 1995, 1999 yıllarında doktora düzeyinde 1’er adet lisansüstü çalışma yapılmışken 1995 ve 2001 yıllarında da benzer şekilde sadece 1’er adet yüksek lisans tezi çalışılmıştır. Dolayısıyla 28 yıllık süre zarfında Din Psikolojisi Bilim Dalı’nda hazırlanmış olan “dindarlık” konulu tezlerin analizinin yer aldığı Tablo 4’ten de anlaşılacağı üzere 10 yıl içinde doktora türünde ve 2 yıllık sürede de yüksek lisans türünde hiç çalışma yapılmamıştır. Ayrıca 1997, 1998, 2002 ve 2006 yıllarında her iki tez türünde de çalışma yapılmadığı tespit edilmiştir.

5. Din Psikolojisi Alanında “Dindarlık” Konulu Lisansüstü Tezlerin Tamamlandıkları Yıl Gruplarına Göre Analizi (4’er Yıllık)

Tablo 5’te de görüldüğü üzere yapılan çalışmalar 4’er yıllık aralıklarla gruplandırılarak incelendiğinde, son yıllarda yapılan “dindarlık” konulu lisansüstü çalışmaların yoğunluğunda bir artış olduğu anlaşılmaktadır. Zira 2019-2022 yılları arasında Din Psikolojisi Bilim Dalı’nda “dindarlık” konusyla ilgili hazırlanan tezlerin oranı (%55,25), 28 yıl boyunca aynı bilim dalında konuyla ilgili yapılan tüm lisansüstü çalışmaların yarısından

fazlasına tekabül etmektedir. Bununla birlikte 2011-2014 yılları arasında tamamlanan yüksek lisans tezlerinin sayısı bir önceki yıl aralığına nazaran biraz düşük olsa da bu sayının yine de doktora çalışmalarından daha fazla olduğu belirlenmiştir. Dolayısıyla verilen grafikten de anlaşılacağı üzere Din Psikolojisi alanındaki “dindarlık” konulu tezlerin sayılarında her 4’er yıllık süreçte devamlı olarak bir artış olduğu gözlenmektedir. Ayrıca 2003-2006 yılları arasında Din Psikolojisi alanında doktora düzeyinde “dindarlık” konulu herhangi bir çalışma yapılmadığı tespit edilmiştir.

Tablo 5. Çalışmaların Hazırlandıkları Yıl Grupları (4’er Yıllık)

6. Din Psikolojisi Alanında “Dindarlık” Konulu Lisansüstü Tezlerin Türlerine Göre Sayfa Sayısı Ortalamalarının Analizi

Tablo 6. Çalışmaların Türlerine Göre Sayfa Sayısı Ortalamalarının Dağılımı

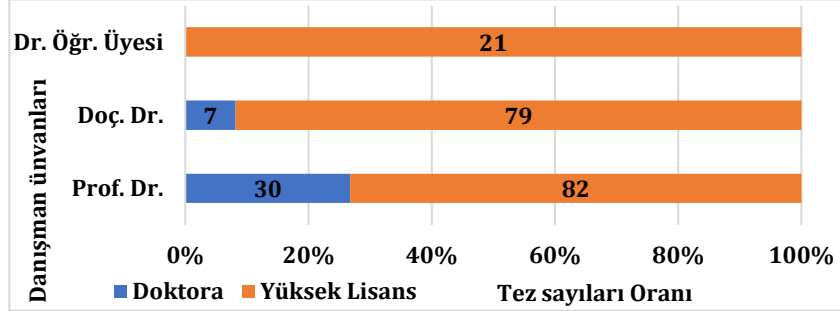
Tez Türleri	Kaç Tez	Ort. Sayfa	Max. sayfa	Min. sayfa
Doktora	37	285	608	132
Yüksek Lisans	182	129	424	63
Genel Toplam	219	155	608	63

Din Psikoloji alanındaki “dindarlık” konulu lisansüstü çalışmaların türlerine göre sayfa sayısı ortalamalarına Tablo 6’da yer verilmiştir. Buna göre Din Psikolojisi Bilim Dalı’nda 219 çalışmadan 37 doktora çalışmasının sayfa ortalaması 285, 182 yüksek lisans çalışmasının sayfa ortalaması ise 129’dur. Din Psikolojisi alanda aynı konuyla ilgili tüm tez çalışmalarının sayfa ortalamasının ise 155 olduğu görülmüştür.

7. Din Psikolojisi Alanında “Dindarlık” Konulu Lisansüstü Tezlerin Türlerine Göre Danışman Ünvanlarının Analizi

Din psikolojisi alanında “dindarlık” konulu lisansüstü tezlerin türüne göre danışman ünvanları incelendiğinde; doktora düzeyindeki çalışmalardan 30’unun danışmanlığı Profesör ve 7’sininki Doçent ünvanlı akademisyenler tarafından yürütülmüştür.

Tablo 7. Çalışmaların Türüne Göre Danışman Ünvanlarının Dağılımı

Bununla birlikte yapılan incelemede Doktor Öğretim Üyesi kadrolu hiçbir akademisyenin doktora tez danışmanlığı yürütmediği görülmüştür. Yüksek lisans türündeki tezlerden ise 82’sinin danışmanlığını Profesör, 79’ununkini Doçent ve 21’ininkini Doktor Öğretim Üyesi ünvanlı akademisyenlerin yürüttüğü tespit edilmiştir.

8. Din Psikolojisi Alanında “Dindarlık” Konulu Lisansüstü Tezlerin Danışman İsimlerine Göre Analizi

Tablo 8’de görüleceği üzere Din Psikolojisi Bilim Dalı bünyesinde hazırlanan “dindarlık” konulu lisansüstü çalışmaların danışmanlığını yürüten isimlerin analizini yapmak için 219 çalışma incelenmiştir. Ancak burada İbrahim Furkan Güven tarafından “*Makyavelizm ve Dindarlık İlişkisi*” adıyla hazırlanan yüksek lisans çalışmasında iki danışman ismi bulunduğu için toplam 220 çalışma görünmektedir. Tez danışmanlarının ünvanlarının bu başlık altında belirtilmemiş olması ise, akademisyenlerin değişik zamanlarda danışmanlığını yürüttükleri çalışmalar esnasındaki ünvanlarının farklı olmasından dolayı tercih edilmiştir.

Tablo 8. Çalışmaların Danışman İsimlerine Göre Dağılımı

Danışman İsimleri	Doktora		Yüksek Lisans		Toplam	
	n	%	n	%	n	%
Ali Ayten	1	%0,45	16	%7,27	17	%7,73
Ali Kuşat	3	%1,36	10	%4,55	13	%5,91
Hüseyin Certel	2	%0,91	11	%5,00	13	%5,91
Faruk Karaca	6	%2,73	5	%2,27	11	%5,00
Ali Rıza Aydın	1	%0,45	8	%3,64	9	%4,09
Adem Şahin	-	%0,00	9	%4,09	9	%4,09
Hayati Hökelekli	4	%1,82	5	%2,27	9	%4,09

İbrahim Gürses	3	%1,36	4	%1,82	7	%3,18
Abdolvahit İmamoğlu	2	%0,91	5	%2,27	7	%3,18
Behlül Tokur	-	%0,00	7	%3,18	7	%3,18
Hasan Kayıklık	3	%1,36	3	%1,36	6	%2,73
Halil Apaydın	-	%0,00	5	%2,27	5	%2,27
Habil Şentürk	-	%0,00	5	%2,27	5	%2,27
Ümit Horozcu	-	%0,00	5	%2,27	5	%2,27
Mustafa Naci Kula	1	%0,45	4	%1,82	5	%2,27
Kenan Sevinç	-	%0,00	5	%2,27	5	%2,27
Veysel Uysal	-	%0,00	5	%2,27	5	%2,27
Abdülkerim Bahadır	1	%0,45	4	%1,82	5	%2,27
Ali Ulvi Mehmedoğlu	2	%0,91	3	%1,36	5	%2,27
Saffet Kartopu	-	%0,00	4	%1,82	4	%1,82
Nurten Kimter	-	%0,00	4	%1,82	4	%1,82
Gülüşan Göcen	-	%0,00	4	%1,82	4	%1,82
Muammer Cengil	1	%0,45	3	%1,36	4	%1,82
Öznur Özdoğan	2	%0,91	2	%0,91	4	%1,82
Muhammed Kızılgeçit	-	%0,00	4	%1,82	4	%1,82
Asım Yapıcı	1	%0,45	3	%1,36	4	%1,82
Recep Yaparel	1	%0,45	2	%0,91	3	%1,36
Mustafa Ulu	-	%0,00	3	%1,36	3	%1,36
Ahmet Albayrak	-	%0,00	3	%1,36	3	%1,36
Hüseyin İbrahim Yeğın	-	%0,00	3	%1,36	3	%1,36
Murat Yıldız	-	%0,00	2	%0,91	2	%0,91
Orhan Gürsu	-	%0,00	2	%0,91	2	%0,91
Fatih Kandemir	-	%0,00	2	%0,91	2	%0,91
Ayşe Şentepe Lokmanoğlu	-	%0,00	2	%0,91	2	%0,91
Muhammet Cevat Acar	-	%0,00	2	%0,91	2	%0,91
Hasan Kaplan	-	%0,00	2	%0,91	2	%0,91

Tahsin Kula	-	%0,00	1	%0,45	1	%0,45
Cihad Kısa	-	%0,00	1	%0,45	1	%0,45
Osman Bilen	-	%0,00	1	%0,45	1	%0,45
Ali Köse	1	%0,45	-	%0,00	1	%0,45
Sevde Düzgüner	-	%0,00	1	%0,45	1	%0,45
Ali Murat Daryal	1	%0,45	-	%0,00	1	%0,45
Üzeyir Ok	-	%0,00	1	%0,45	1	%0,45
Mehmet Ali Kırman	-	%0,00	1	%0,45	1	%0,45
Hatice Acar Çınar	-	%0,00	1	%0,45	1	%0,45
Hasan Arslan	-	%0,00	1	%0,45	1	%0,45
Ahmet Münir Yıldırım	-	%0,00	1	%0,45	1	%0,45
Merve Altınlı Macıç	-	%0,00	1	%0,45	1	%0,45
Sezai Korkmaz	-	%0,00	1	%0,45	1	%0,45
Fatma Çakmak	-	%0,00	1	%0,45	1	%0,45
Hidayet Işık ²	-	%0,00	1	%0,45	1	%0,45
Celal Çayır	-	%0,00	1	%0,45	1	%0,45
İrfan Başkurt	-	%0,00	1	%0,45	1	%0,45
Mualla Yıldız	-	%0,00	1	%0,45	1	%0,45
Münir Koştaş	1	%0,45	-	%0,00	1	%0,45
Hüseyin Peker	-	%0,00	1	%0,45	1	%0,45
Genel Toplam	37	%16,82	183	%83,18	220	%100

Bu bağlamda “dindarlık” konulu 220 çalışmada 10’un üzerinde danışmanlığı olan akademisyenlerin isimleri incelendiğinde; sırasıyla 17 çalışmada (%7,73) danışmanlık yürüten Ali Ayten, 13 çalışmada (%5,91) danışmanlık yürüten Ali Kuşat, 13 çalışmada (%5,91) danışmanlık yürüten Hüseyin Certel ve 11 çalışmada (%5) danışmanlık yürüten Faruk Karaca isimlerinin öne çıktığı görülmektedir. Doktora düzeyindeki çalışmaların danışman isimlerine bakıldığında; toplam 37 çalışmadan 6’sında Faruk Karaca’nın, 4’ünde Hayati Hökelekli’nin, 3’ünde Ali Kuşat’ın, 3’ünde İbrahim Gürses’in ve 3’ünde Hasan Kayıklık’ın danışmanlık yürüttüğü tespit

² İki danışmanlı çalışmada her iki akademisyen de tez danışmanı olarak sayılmıştır.

edilmiştir. Yüksek lisans çalışmaları incelendiğinde ise toplam 183 çalışmadan 16'sında Ali Ayten'in, 11'inde Hüseyin Certel'in ve 10'unda Ali Kuşat'ın danışmanlık yürüttüğü belirlenmiştir. Buna göre 220 tez çalışmasının danışman isminin 56 farklı isimden oluştuğu dikkate alındığında, 20 ismin "dindarlık" konulu sadece bir çalışmada danışmanlığı bulunduğu görülmektedir. 56 isimden 19'unun doktora çalışması, 53'ünün ise yüksek lisans çalışması yürüttüğü tespit edilmiştir. Toplamda en çok tez danışmanlığı olan Ali Ayten'in danışmanlığını yürüttüğü çalışmalara tez türü açısından bakıldığında; 1 doktora tez danışmanlığına karşın 16 yüksek lisans tez danışmanlığı yürüttüğü görülmüştür. Diğer taraftan Ali Köse, Ali Murat Daryal ve Münir Koştaş'ın ise hiç yüksek lisans tez danışmanlığı bulunmazken 1'er adet doktora tez danışmanlıklarının bulunduğu tespit edilmiştir.

9. Din Psikolojisi Alanında "Dindarlık" Konulu Lisansüstü Tezlerin Veri Tabanı Üzerinden Erişim İzni Bulunma Durumlarına Göre Analizi

Tablo 9'da da görüleceği üzere Din psikolojisi alanındaki "dindarlık"

Tablo 9. Çalışmaların Veri Tabanı Üzerinden Erişim İzni Bulunma Durumlarına Göre Dağılımı

	Erişim İzni var		Erişim İzni yok		Toplam	
	n	%	n	%	n	%
Doktora	37	%15,85	--	%0,00	37	%15,85
Yüksek Lisans	177	%83,71	5	%0,44	182	584,15
Genel Toplam	214	99,56	5	%0,44	219	%100

konulu lisansüstü çalışmaların veri tabanı üzerinden erişim izni bulunma durumlarına bakıldığında; 37 doktora çalışmasının tümünde veri tabanı üzerinden erişim izni bulunurken, toplam 182 yüksek lisans çalışmasının 5'inde veri tabanı üzerinden erişim izni olmadığı görülmüştür.

10. Din Psikolojisi Alanında "Dindarlık" Konulu Lisansüstü Tezlerin Sık Kullanılan Anahtar Kelimelerine Göre Analizi

Tablo 10. Çalışmaların Sık Kullanılan Anahtar Kelimelerine Göre Dağılımı

Anahtar Kelimeler	n	%
Dindarlık	174	%19,82
Din	62	%7,06
Din Psikolojisi	26	%2,96

Ergenlik / Ergenler / Ergenlik Dönemi	17	%1,94
Dindarlığın Boyutları	16	%1,82
Yaşam Doyumu / Kalitesi / Memnuniyeti / Anlam	13	%1,48
Kişilik	13	%1,48
Psikolojik Dayanıklılık / Fonksiyon / İyi Olma / Sağlamlık / Rahatsızlık	12	%1,37
Narsisizm / Boyutları / Narsist Kişilik	11	%1,25
İlk / Orta / Yetişkinlik Dönemi	10	%1,14
Stres / Stresle Başa Çıkma / İş / Sınav Stresi	9	%1,03
Dindarlık Tipleri	9	%1,03
Aile / İlişkileri / Psikolojisi / Tutumları	9	%1,03
Mutluluk	8	%0,91
Tüketici / Tarzları / Psikolojisi / Dindarlığı	8	%0,91
Depresyon	7	%0,80
Benlik / Saygısı	7	%0,80
Üniversite Öğrencileri	7	%0,80
Şiddet / aile içi / şiddeti meşrulaştırma / çocuğa yönelik / kadına yönelik	7	%0,80
Ölüm / Algısı / Kaygısı	7	%0,80
Evlilik Doyumu / Kalitesi / Uyumu / Değerleri / Sorun Çözme / Mutluluk	7	%0,80
Anlam Arayışı / Anlamsızlık	7	%0,80
Değerler / Değer Yönelimleri	6	%0,68
Maneviyat	6	%0,68
Hayat Memnuniyeti	6	%0,68
Ruh Sağlığı	6	%0,68
Psikoloji	6	%0,68
Başa Çıkma	5	%0,57
Sosyal Medya / Bağımlılığı / Tutumları Ölçeği	5	%0,57
Annelik / İçgüdü / Rol Kazanımı	5	%0,57
Alçakgönüllülük	5	%0,57

Empati / Empatik Eğilim Ölçeği	5	%0,57
Dinî Başa Çıkma	5	%0,57
İnternet Bağımlılığı	5	%0,57
Sorumluluk / Davranışı / Sosyal Sorumluluk	4	%0,46
Boşanma	4	%0,46
Cinsiyet / Farklılıkları / Algısı	4	%0,46
Düşünce / Eleştirel Düşünce / Düşünme / Düşünce-Eylem Kaynaşması	4	%0,46
Beden / Algısı	4	%0,46
Pozitif Psikoloji	4	%0,46
Okul Başarısı/Etkileyen Faktörler	4	%0,46
Çevre / Çevreci Davranışlar	4	%0,46
Suç / Suçluluk-Utanç / mükerrer suç	4	%0,46
3 Kez Kullanılan Kelimeler	18	%6,15
2 Kez Kullanılan Kelimeler	34	%7,74
1 Kez Kullanılan Kelimeler	209	%23,80
Genel Toplam	878	%100

Tablo 10'dan da anlaşılacağı üzere 219 lisansüstü çalışmada tercih edilen anahtar kelime ve kelime grupları incelendiğinde toplamda 878 adet kelime ve kelime grubuna ulaşılmıştır. Anahtar kelimelerin tercih edilme yoğunluğuna dikkat edildiğinde ise 174 kez “dindarlık”, 62 kez “din” ve 26 kez “Din Psikolojisi” kelimelerinin kullanıldığı görülmüştür. İlgili lisansüstü çalışmalarda anahtar kelimelere ilişkin kelime bulutu çalışması ise aşağıda şekil 2’de gösterilmiştir.

Araştırmalarda kullanılan anahtar kelimeler açısından gerek tablo 10’e gerekse şekil 2’ye göz atıldığında; “dindarlık”, “din” ve “Din Psikolojisi” kelimelerinin dışında başka sık kullanılan anahtar kelime veya kelime gruplarının olduğu da görülmektedir. Bu bağlamda anahtar kelime olarak sık kullanılan kelimelerin, “dindarlık” konulu lisansüstü çalışmaların konu eğilimleri ve seçilen örneklem grupları hakkında da ipuçları verdiği söylenebilir. Zira çalışmalarda *Mutluluk, Narsisizm, Depresyon, Hayat Memnuniyeti, Ruh Sağlığı, Stres, Alçakgönüllülük, Psikolojik İyi Olma, Dinî Başa Çıkma, Empati, Benlik Saygısı, Pozitif Psikoloji, Başa Çıkma, Umut, Sosyal Medya, Özgeçilicilik, Kaygı, Akademik Başarı, Ölüm Kaygısı, Yaşam Doyumu,*

Tezlerin Sık Kullanılan Dizinlerine Göre Analizi**Tablo 11.** Çalışmaların Sık Kullanılan Dizinlerine Göre Dağılımı

Sık Kullanılan Dizinler	n	%	Sık Kullanılan Dizinler	n	%
Dindarlık	146	%15,15	Kadınlar	5	%0,52
Din psikolojisi	111	%11,51	Psikolojik iyi oluş	4	%0,41
Din	26	%2,70	Özgecilik	4	%0,41
Ölçekler	18	%1,87	Tasavvuf	4	%0,41
Din sosyolojisi	16	%1,66	Empati	4	%0,41
Ergenler	16	%1,66	Psikolojik etki	4	%0,41
Üniversite öğrencileri	15	%1,56	İnternet	4	%0,41
Dinî hayat	12	%1,24	Stres	4	%0,41
Lise öğrencileri	12	%1,24	Stresle baş etme	4	%0,41
İslamiyet	11	%1,14	Mutluluk	4	%0,41
Yaşam doyumu	11	%1,14	Tüketim	3	%0,31
Psikoloji	10	%1,04	Dinî değerler	3	%0,31
İnançlar	10	%1,04	Sosyal psikoloji	3	%0,31
Yetişkinler	9	%0,93	Ahlakî değerler	3	%0,31
Ergenlik	7	%0,73	Denizli	3	%0,31
Narsisizm	7	%0,73	Başarı	3	%0,31
Kişilik özellikleri	7	%0,73	Ruh sağlığı	3	%0,31
Dinî eğilimler	6	%0,62	Ahlak	3	%0,31
Dinî davranışlar	6	%0,62	Umut	3	%0,31
Ölçme-değerlendirme	6	%0,62	Din anlayışı	3	%0,31
Depresyon	6	%0,62	Psikolojik dayanıklılık	3	%0,31
Kişilik	6	%0,62	Din eğitimi	3	%0,31
Din felsefesi	5	%0,52	Öğrenciler	3	%0,31
Pozitif psikoloji	5	%0,52	Öğretmenler	3	%0,31

Dinî başa çıkma	5	%0,52	Yaşlılar	3	%0,31
Benlik saygısı	5	%0,52	Yaşamın anlamı	3	%0,31
Tevazu	5	%0,52	2 kere kullanılan kavramlar	66	%13,69
Değerler	5	%0,52	1 kere kullanılan kavramlar	239	%24,79
Genel Toplam	964			%100	

Tablo 11’de görüleceği üzere Din psikolojisi alanındaki “dindarlık” konulu 219 lisansüstü çalışmada tercih edilen dizinler incelendiğinde, toplamda 964 adet kelime ve kelime grubuna ulaşılmıştır. Bu kelimelerin tercih yoğunluğuna bakıldığında ise 146 kez “dindarlık”, 111 kez “Din Psikolojisi” ve 26 kez “din” kelimelerinin kullanıldığı görülmüştür. Lisansüstü çalışmalarla ilgili bilgilerin araştırmacılar tarafından “Ulusal Tez Merkezi” sistemine girildiği göz önünde bulundurulduğunda, “Tez Üst Veri Giriş Formu” ile “dizin terimleri” şeklinde bir format üzerinden sisteme giriş yapıldığı için anahtar kelimelere göre tercih edilen kelime ve kelime gruplarının daha anlamlı bir öngörü imkânı verdiği düşünülmektedir. Sık kullanılan dizinler ile ilgili kelime bulutu çalışması ise aşağıda şekil 3’te gösterilmiştir.

Şekil 3. Çalışmalarda Sık Kullanılan Dizinlere Göre Oluşturulan Kelime Bulutu

Din Psikolojisi alanında “dindarlık” konulu tezlerin anahtar kelimelerinde ve dizinlerinde tercih edilen kavramlara karşılıklı olarak mukayese etmek amacıyla bakıldığında; birbiriyle örtüşen kavramların

seçildiği anlaşılmaktadır. Örneğin; her iki kriterde de anahtar kelime ve dizin sırasına göre en sık kullanılan kavramlar incelendiğinde, “dindarlık” 174/146 kez; “din” 62/26 kez; “Din Psikolojisi” 26/111 kez geçmektedir. Bunun yanında dizin içerisinde “Din Sosyolojisi”nin 16 kez geçmesine karşın anahtar kelimelerde hiç geçmemesi dikkat çekicidir.

Ayrıca daha önce de bahsedildiği üzere çalışma gruplarının hangi yaş seviyelerinden hangi örneklerle oluşturulduğunun ve “dindarlık” ile ilgili hangi kavramların karşılıklı olarak değerlendirildiğinin anlaşılması açısından da anahtar kelime ve dizinlerden anlamlı bilgiler elde edilmektedir. Bu bağlamda çalışmalarda dizinlerde ergenler (n=16), üniversite öğrencileri (n=15), lise öğrencileri (n=12), yetişkinler (n=9), ergenlik (n=7), yaşlılar (n=3) gibi kelime ve kelime gruplarının dizin olarak seçilmesinden hangi yaş seviyesindeki kişiler üzerinde inceleme yapıldığının bilgisi elde edilebilmektedir. Ayrıca, kadınlar, öğrenciler, öğretmenler, hastalar, tüketiciler, Müslümanlar, İlahiyat fakülteleri, vb. kullanılan kavramlardan da örneklem seçimlerinin neler olduğu anlaşılmaktadır. Buna göre çalışmalarda dizinlerde sıkça geçen kelime ve kelime gruplarından hareketle büyük oranda ergenlerin örneklem grubu olarak seçildiği, daha az sayıdaki çalışmalarda ise yetişkinlerin ve yaşlıların tercih edildiği söylenebilir. Bunun yanında anahtar kelimelerde olduğu gibi çalışmalarda dizinlerde sıkça geçen kelime ve kelime gruplarından “dindarlık” konulu çalışmaların konu eğilimlerine dair de ipuçları elde edilebilmektedir. Bu anlamda tablo 11 ve şekil 3’ten de anlaşılacağı üzere çalışmalarda dizinlerde sıkça geçen kelime ve kelime gruplarından depresyon, benlik saygısı, stres, stresle baş etme, narsisizm gibi ruh sağlığı konularının ve tevâzu, özgecilik, empati, ahlak, ahlaki değerler, dini değerler gibi değerler psikolojisi ile ilgili konularının, yaşam doyumu, psikolojik iyi oluş, mutluluk, umut ve psikolojik dayanıklılık gibi pozitif psikoloji konularının, “dindarlık” ile karşılıklı olarak ilişkilendirildiği anlaşılmaktadır.

12. Din Psikolojisi Alanında “Dindarlık” Konulu Lisansüstü Tezlerin Konu Başlıklarında Sık Kullanılan Kelimelere Göre Analizi

Tablo 12. Çalışmaların Konu Başlıklarında Sık Kullanılan Kelimelere Göre Dağılımı

Başlıkta Geçen Kelimeler	n	%	Başlıkta Geçen Kelimeler	n	%
Ve	185	%9,90	Dindarlığı	6	0,32
Dindarlık	178	%9,52	Dindarlıkla	6	0,32
İlişkisi	110	%5,89	Düzeyi	6	0,32
Örneği	68	%3,64	Saygısı	5	0,27

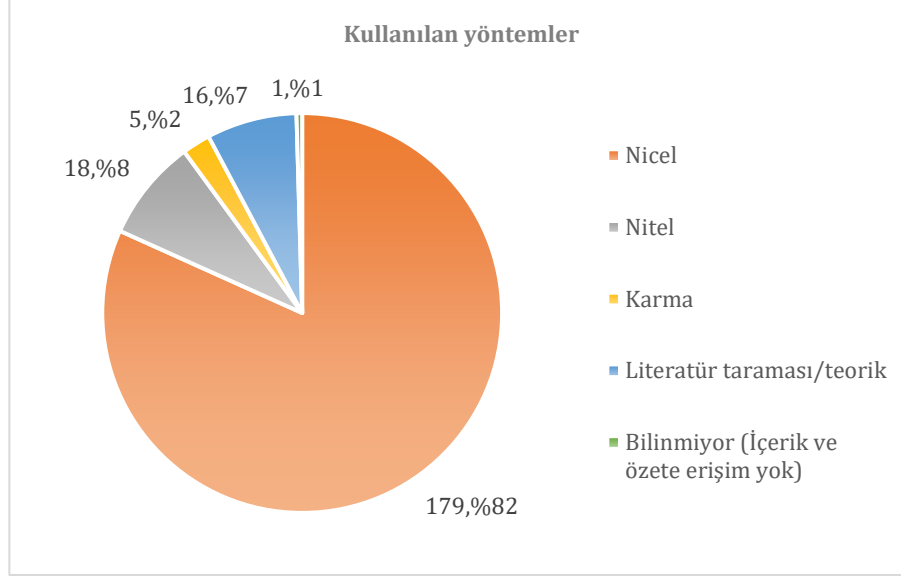
Bir	38	%2,03	Nicel	5	0,27
Üzerine	37	%1,98	Yönelik	5	0,27
Araştırma	34	%1,82	Ruh	5	0,27
Arasındaki	30	%1,61	Sağlığı	5	0,27
Öğrencilerinde	23	%1,23	Öz	5	0,27
İlişki	22	%1,18	Öğrencilerinin	5	0,27
Psikolojik	18	%0,96	Depresyon	5	0,27
Üniversite	17	%0,91	Bağımlılığı	5	0,27
Dindarlığın	16	%0,86	Etkisi	5	0,27
İle	16	%0,86	Ahlaki	5	0,27
Ergenlerde	13	%0,70	Bağlamında	5	0,27
İncelenmesi	12	%0,64	Düzeyleri	5	0,27
Dindar	12	%0,64	Nitel	4	0,21
Kişilik	11	%0,59	Kaygı	4	0,21
Yetişkinlerde	10	%0,54	Uyum	4	0,21
Algısı	10	%0,54	Kendini	4	0,21
Döneminde	10	%0,54	Medya	4	0,21
Başa	9	%0,48	Psikolojisi	4	0,21
Çıkma	9	%0,48	Oluş	4	0,21
Sosyal	8	%0,43	Üzerindeki	4	0,21
Üniversitesi	8	%0,43	İstanbul	4	0,21
Memnuniyeti	8	%0,43	Zeka	4	0,21
Dini	8	%0,43	Denizli	4	0,21
Benlik	8	%0,43	Alçakgönüllülük	4	0,21
İyi	7	%0,37	Dönemi	4	0,21
Lise	7	%0,37	Değerler	4	0,21
Yaşam	7	%0,37	Bireylerin	4	0,21
Narsisizm	7	%0,37	Doyumu	4	0,21
Hayat	7	%0,37	İnternet	4	0,21

İlişkinin	7	%0,37	Bireylerde	4	0,21
Mutluluk	6	%0,32	Bazı	4	0,21
Orta	6	%0,32	Düzeylerinin	4	0,21
Yetişkinlik	6	%0,32	Eğilimi	4	0,21
Ortaöğretim	6	%0,32	Din	4	0,21
Rolü	6	%0,32	3 Kere Kullanılanlar	26	4,17
Aile	6	%0,32	2 Kere Kullanılanlar	93	9,95
İli	6	%0,32	1 Kere Kullanılanlar	416	22,26
Ergenlik	6	%0,32			
Genel Toplam	1869			%100	

Tablo 12’de görüleceği üzere Din psikolojisi alanındaki “dindarlık” konulu 219 lisansüstü çalışmaların başlıklarında kullanılan kelimeler incelendiğinde, toplamda 1869 kelimeye ulaşılmıştır. Bu kelimelerin kullanım sıklığı incelendiğinde ise 185 kez “ve”, 178 kez “dindarlık” ve 110 kez “ilişkisi” kelimelerinin kullanıldığı görülmüştür.

Tez başlıklarında geçen kelimeler ile ilgili kelime bulutu çalışması ise aşağıda şekil 4’te gösterilmiştir. Şekil 4’te görüleceği üzere çalışmaların konu başlıklarında sıkça geçen kelimelere ilişkin oluşturulan kelime bulutu çalışmasında “ve” bağlacının (n=185) en çok kullanıldığı tespit edilmiştir. Bunun yanında “ile” bağlacının (n=16), “ilişki” (n=22), “ilişkisi” (n=110), “ilişkinin” (n=7), “arası”, “arasındaki” (n=30) ve “nicel” (n=5) kavramlarının da sıkça kullanımından söz konusu çalışmalarda kullanılan yöntemlere dair önemli ipuçları elde etme imkanı olabilmektedir. Bu anlamda ilgili çalışmaların büyük çoğunluğunun nicel desende ve korelasyonel türde yapıldığı söylenebilir. Yine konu başlıklarında geçen “nitel” (n=4), “bir” (n=38), “araştırma” (n=34), “incelenmesi” (n=12), gibi kavramlardan söz konusu çalışmaların daha az bir kısmının nitel araştırma yöntemleriyle çalışıldığı anlaşılabilir. Ayrıca konu başlıklarında sıkça geçen “ile” (n=16) ve “ve” (n=185) bağlaçlarından söz konusu lisansüstü çalışmalarda “dindarlık” kavramının karşılıklı olarak başka kavramlarla analiz edildiğini göstermesi açısından konu eğilimlerine ilişkin de anlamlı bulgular elde edilebildiği söylenebilir. Benzer şekilde konu başlıklarında sıkça geçen çalışma örneklemelerini tanımlayıcı “ergenlik” (n=6), “ergenlerde” (n=13), “üniversite” (n=17), “lise” (n=7), “ortaöğretim” (n=6), “öğrencilerinde” (n=23), “öğrencilerinin” (n=5), “yetişkinlerde” (n=10), “yetişkinlik” (n=6),

Şekil 5. Çalışmalarda Kullanılan Yöntemlere Dair Bulgular

Şekil 5'te görüldüğü üzere Din Psikolojisi alanında "dindarlık" konulu lisansüstü çalışmaların büyük bir kısmı (n=179, %82) nicel araştırma deseninde gerçekleştirilmiştir. Daha az sayıdaki "dindarlık" konulu araştırma ise nitel araştırma yöntemi (n=18, %8) ve literatür taraması (n=16, %7) kullanılarak yapılmıştır. Diğer taraftan hem nicel hem de nitel yöntemlerin bir arada kullanılarak araştırılmak istenen konuya dair daha kapsamlı ve daha gerçekçi bilgi ve bulguların elde edildiği karma yöntemle yapılan lisansüstü çalışmaların ise sayıca çok daha az olduğu (n=5, %2) olduğu görülmüştür. 5 tez çalışmasının içeriğine ilgili veri tabanından erişilmeyip sadece özetlerinden yöntemleri tespit edilirken 1 tez çalışmasının ise hem içeriğine hem de özetine erişim sağlanamadığı için söz konusu çalışmanın yöntemine dair herhangi bir tespit yapılamamıştır. Dolayısıyla gelecekte dindarlık ve onunla ilişkilendirilen kavramların ele alındığı çalışmalarda daha detaylı, gerçekçi ve derinlemesine bilgi sahibi olmayı sağlayacak olan nitel ve karma türündeki çalışmalara ihtiyaç olduğu söylenebilir.

Tablo 13. Çalışmalarda Tercih Edilen Örneklem Gruplarına Dair Bulgular

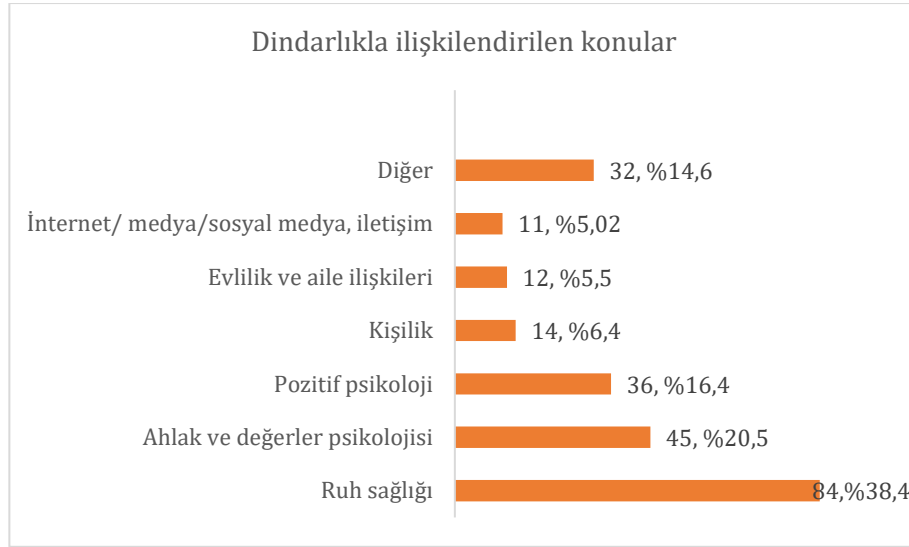
Tablo 13’te görüleceği üzere lisansüstü çalışmaların konu başlıklarında, anahtar kelime ve dizinlerinde sıkça kullanılan kelimelere dair analizlerden elde edilen ipuçlarını teyit eder mahiyette yapılan içerik analizinde de “dindarlık” konulu tezlerin büyük bir kısmında örneklem olarak ergenlerin ve gençlerin (n=169) tercih edildiği tespit edilmiştir.³ Sayıca daha az sayıdaki çalışmada ise yetişkinler (n=111) ve yaşlılar (n= 50) tercih edilmiştir. Çocukların örneklem olarak alındığı “dindarlık” konulu çalışmaların sayısının ise son derece az olduğu (n=2) tespit edilmiştir. Yaşlıların görme, okuma, anlama yetilerinin zayıflaması çocukların ise reşit olmayışlarına bağlı olarak onlarla araştırma yapılabilmesi için etik açıdan veli onaylarının gerekli oluşu, araştırmacıları yaşlı ve çocuk örneklem üzerinde çalışma yapmaktan alıkoymuş olabilir. Dolayısıyla yakın gelecekte yaşlı ve çocuk örneklem üzerinde yapılacak “dindarlık” konulu çalışmaların sayısında artış beklenebilir.

Tablo 14’te görüleceği üzere araştırmada ayrıca lisansüstü çalışmalarda dindarlıkla ilişkilendirilen değişkenlerin neler olduğunu tespit etmek böylece söz konusu çalışmaların konu eğilimlerini tespit etmek amacıyla içerik analizi yapılmıştır. Gerçekleştirilen içerik analizi sonucunda söz konusu çalışmaların konu başlıkları, anahtar kelime ve dizinlerine ilişkin yapılan analizlerden elde edilen ipuçlarını doğrular nitelikte bulgulara ulaşılmıştır. Buna göre Din Psikolojisi alanında yapılan “dindarlık” konulu

³ Örneklem 16-35 yaş arası, 18-30 yaş arası vb. ise hem ergen hem yetişkin, 17-71 yaş arası, 18-73 yaş arası vb. ise hem ergen hem yetişkin hem de yaşlı örneklem olarak sayılmıştır.

lisansüstü tezlerin büyük çoğunluğunda dindarlıkla ruh sağlığı konularının (n=84) ilişkilendirildiği görülmüştür⁴. Yine söz konu çalışmalarda konu eğilimleri açısından ahlak ve değerler psikolojisi (n=45), pozitif psikolojisi (n=36), kişilik (n=14), evlilik ve aile ilişkileri (n=12), internet, medya/sosyal medya ve iletişim konuları ile dindarlığın ilişkilendirildiği konu alanların öne çıktığı görülmektedir. Diğer taraftan farklı türden kavramlarla dindarlığın ilişkilendirildiği diğer çalışmaların ise (n=32) bir hayli çeşitlilik gösterdiği dikkat çekmektedir. Bu bulgudan hareketle gelecekte Din Psikolojisi alanında “dindarlık” konulu çalışmalarının konu alanlarının daha da çeşitleneceği söylenebilir.

Tablo 14. Çalışmalarda Dindarlıkla İlişkilendirilen Konulara Dair Bulgular

Tartışma, Sonuç ve Öneriler

Din ve dindarlık tüm bireylerin ve toplumların yadsınamaz bir gerçeğidir. Diyanet İşleri Başkanlığı tarafından yapılmış olan ve ülkemiz genelini kapsayan “Türkiye’de Dinî Hayat Araştırması”na göre ülke genelinde “oldukça dindarım” ve “dindarım” diyen kişilerin toplam oranının %87,5; “ne dindarım ne değilim” diyenlerin oranının %10,2 olduğu tespit edilmiştir (DİB, 2014, ss. 239-240). Söz konusu araştırma sonuçlarına göre kişilerin dini mensubiyetlerine bakıldığında ise katılımcıların %0,5’inin bu soruya cevap vermemeyi tercih ettikleri, %0,4’ünün İslam dini dışındaki diğer dinlere mensup olduğunu belirttikleri, geriye kalan %99,2’sinin ise İslam

⁴ Bir tez çalışmasında dindarlıkla birden fazla konu alanı ilişkilendirilmişse, bu durumda her bir konu alanı ayrı ayrı sayılarak konu alanlarındaki sayılara dahil edilmiştir.

dinine mensup olduklarını ifade ettikleri görülmüştür (DİB, 2014, ss. 3-4). Dolayısıyla ülkemizde İslam dini özelinde dindar kimliğe sahip olduğunu belirten kişilerin sayısının bir hayli fazla olduğu anlaşılmaktadır. Bu sebeple dindarlık çalışmalarının ülkemizdeki genel görünümünün tespitine dair yapılan çalışmalar büyük önem taşımaktadır.

Bibliyometrik analizler, bilimsel yayınlar, makaleler, kitaplar, konferans bildirileri gibi akademik kaynaklar kullanarak gerçekleştirilen analizlerdir. Bu analizler, bilimin birçok farklı alanında kullanılabilir. Bu açıdan bibliyometrik analizler, bilim dünyasındaki oluşan etkileşim ve gelişmeleri anlama, araştırma projelerini planlama ve kaynakları etkili bir şekilde yönlendirme açısından güçlü bir araç olarak kullanılabilir (Öztürk ve Gürler, 2022, s. 3). Bu husustan hareketle, ülkemizdeki dindarlık konulu lisansüstü çalışmaların performans analizine dayalı olarak gerçekleştirilen bibliyometrik analizlerinin yapılmasının ilgili alan yazına önemli bir katkı sağlayacağı aşikardır.

Doğru analizlerin yapılabilmesi için öncelikle doğru kriterlerin belirlenmesi gerekmekte ve bu kriterlere uygun bir veri setine ihtiyaç duyulmaktadır. Araştırma konusu, tez başlığında “dindar” kavramı ve ondan türetilen kelimelerin geçtiği “dindarlık” konulu lisansüstü tezleri kapsadığı için “YÖK Ulusal Tez Merkezi” veri tabanı üzerinden belirlenmiş olan “dindarlık” konulu tüm çalışmalara ulaşılarak veri seti oluşturulmuştur. Daha sonra belli eleme kriterleri ile araştırma kapsamında olmaması gereken çalışmaların ayıklanması işlemi gerçekleştirilmiştir.

Zira araştırma konusuyla ilgili tüm çalışmalara ulaşılması ve ilgisiz olanların ayıklanması suretiyle doğru veri setinin oluşturulup analizlerin gerçekleştirilmesi, böylece doğru sonuçlara ulaşılmasının önemi, daha önce veri tabanları üzerinden elde edilen verilerle literatür incelemesinin yapıldığı çalışmalarda da görülmüştür. Örneğin; Gencer (2018, ss. 735-736), YÖK “Ulusal Tez Merkezi” veri tabanı üzerinden Din Psikolojisi alanında yapılan çalışmaları tespit etmek amacıyla “detaylı arama” şeklinde tarama yaparak 2012-2018 yılları arasında Din Psikolojisi alanından erişim izni olan ve onaylanan çalışmaları incelemeye çalışmıştır. Araştırmacı incelemek istediği çalışmalara ulaşmak için İSAM (“İlâhiyat Fakülteleri Tezler Kataloğu Veri Tabanı”, 2023) üzerinden de benzer kriterleri seçerek taramasını gerçekleştirdiğinde, her iki veri tabanından aynı kriterleri göz önünde bulundurarak yaptığı taramalar sonucunda ulaştığı çalışma sayısının birbirleriyle aynı olmadığını gözlemlemiştir. Bunun üzerine YÖK (“Ulusal Tez Merkezi”, 2023) veri tabanından yapılan taramalarda gözükmediği halde

İSAM (“İlâhiyat Fakülteleri Tezler Kataloğu Veri Tabanı”, 2023) veri tabanı üzerinden yapılan taramalarda fazladan 8 adet çalışma bulunmasının sebebini inceleme gereği duymuştur. YÖK sisteminde bulunmamasına rağmen İSAM sisteminde yer alan 8 çalışmanın nasıl belirlendiği konusunda yapılan kısa inceleme sonucunda ise 5 çalışmanın tez başlıklarında “psikolojik”, “psiko-sosyal” kelimelerinin yer aldığı, diğer 3 çalışmada da “empati”, “dini danışmanlık” ve “ergenlerin dinî tutum ve davranışları” kelimelerinin geçtiği tespit edilmiştir. Neticede YÖK “Ulusal Tez Merkezi” üzerinden yapılan taramalarda, şayet bilim dalı tezde belirtilmediyse bu durumda tarama kriterinde de söz konusu çalışmanın çıkmadığı anlaşılmıştır. Dolayısıyla bu bibliyometrik analiz çalışmasında da “dindarlık” konulu çalışmalar, ilgili veri tabanı üzerinden sadece Din Psikolojisi bilim dalı bazında taranmış olsaydı çoğu araştırmanın kapsam dışında kalabileceğini söylemek mümkündür.

Bundan dolayı araştırmada öncelikle bilim dalı kriteri seçilmeden yapılan tarama ile tez başlığında “dindar” ve ondan türetilen kelimelerin tamamına ulaşılması hedeflenmiştir. Böylece ilk olarak hariç tutma kriteri uygulanmaksızın “dindar” ve ondan türetilen kelimelerin taranmasıyla elde edilen 430 adet lisansüstü çalışmaya ulaşılmıştır. Akabinde bazı üniversitelerin lisansüstü eğitim programlarının bilim dalları belirtilmeden sadece anabilim dallarının çatısı altında olmasından dolayı veri tabanı üzerinden ulaşılan çalışmaların “İlahiyat Temel Alanı” içinde hangi bilim dalına dahil olduğu belirtilmemiş olsa bile araştırmacı tarafından analiz esnasında manuel olarak titiz bir inceleme ile ayıklanmıştır. Böylece Din Psikolojisi bilim dalı ile ilgili 219 çalışmanın belirlenmesi yoluna gidilmiş ve detaylı analizlere geçilmiştir.

Din Psikolojisi alanındaki “dindarlık” konulu lisansüstü çalışmaların detaylı analizine ilk olarak türlerine göre inceleme yapılarak başlanmıştır. Buna göre alandaki yüksek lisans tezlerinin sayısının 182 (%83,11) doktora tezlerinin ise 37 (%16,89) çalışmadan oluştuğu tespit edilmiştir. Benzer şekilde Gencer (2018, s. 758)’in 2012-2018 yılları arasında Din Psikolojisi bilim dalında hazırlanan lisansüstü çalışmaları incelediği bibliyografya araştırmasında, 169 çalışmadan 133’ünün yüksek lisans ve 36’sının ise doktora tezi olduğu görülmüştür. Sevinç (2013, s. 249)’in 1963-2012 yılları arasında Din Psikolojisi bilim dalı bünyesinde gerçekleştirilen 490 çalışmayı incelediği araştırmasında da, söz konusu çalışmalardan 393’ünün yüksek lisans ve 97’sinin doktora tezi olduğu tespit edilmiştir. Bu bulgular Din Psikolojisi alanı açısından değerlendirildiğinde, ilerleyen yıllarda hem “dindarlık” konusunu hem de diğer konuları ele alan doktora düzeyindeki

çalışmaların sayısında bir artış beklenebilir.

Yapılan çalışmaların çalışıldıkları bölgeler ve iller bakımından bibliyometrik analizinde en fazla çalışmanın Marmara Bölgesinde ve İstanbul ilinde yapıldığı tespit edilmiştir. Ancak doktora türündeki çalışmalarda toplam 37 çalışmadan 8’inin Bursa ve 6’sının Erzurum ilinde hazırlandığı görülmektedir. Benzer şekilde Kızılgeçit (2016, ss. 1143-1154) tarafından “Doğu Karadeniz bölgesinin dindarlık yönü ve yoğunluğu” bakımından incelenmesinin gerçekleştirildiği meta analiz çalışmasında, dindarlık konusuyla ilgili o bölgede yapılan ve toplam örneklem sayısı 5833’e ulaşan 9 çalışma incelenmiştir. Çalışmasını “İslamî inanç esasları”, “İslamî ibadet esasları” ve “öznel dindarlık algısı veya dindarlık ölçekleri ile yapılan araştırmalardaki bulgular” şeklinde üç temel kategoride değerlendiren Kızılgeçit, elde ettiği meta-analiz sonuçlarından hareketle Doğu Karadeniz Bölgesinin, kurumsal dini dışlamadan dindarlaşmakta olduğunu ifade etmektedir. Söz konusu araştırmada, illerden elde edilen verilerin daha net bir şekilde birbirleriyle mukayese edilebilmesi ve aralarında fark olup olmadığının ortaya koyulabilmesi için belli etkenlerin araştırıldığı çalışmaların, belli zaman diliminde, belli bir bölgenin tüm illerinde yapılmasının öneminden bahsedilmektedir. İşte bu noktada “dindarlık” konulu çalışmaların geçmişte hangi bölgelerde, hangi illerde hangi demografik veriler ışığında incelendiğinin önemi ortaya çıkmakta, daha sonraki çalışmaların ise eksik kalan verilerin tamamlamasına katkı sunması beklenmektedir. Bu noktada araştırmamızda Güney Doğu Anadolu Bölgesi’nde yer alan hiçbir ilde “dindarlık” konulu doktora tezi çalışılmamış olması, Ege Bölgesi’nde ise sadece 1 ilde de “dindarlık” konulu doktora tezi hazırlanmış olması dikkate değer bir veridir.

Yapılan çalışmaların çalışıldıkları üniversitelere göre analizine bakıldığında; en fazla (n=30) “dindarlık” konulu lisansüstü çalışmaların Marmara Üniversitesi bünyesinde hazırlandığı, daha sonra sırasıyla bunu Uludağ Üniversitesi (n=22), Süleyman Demirel Üniversitesi (n=16) ve Erciyes Üniversitesi’nin (n=16) takip ettiği görülmüştür. Benzer şekilde Gencer (2018, ss. 737-739), 2012-2018 yılları arasında Din Psikolojisi Bilim Dalı’nda hazırlanan 205 lisansüstü tezdin 36’sını erişim izni olmamasından dolayı araştırma kapsamında çıkararak 169’unu incelediği çalışmasında, en fazla yüksek lisans tezinin (n=21) Süleyman Demirel Üniversitesi’nde hazırlandığını, en fazla doktora tezinin ise (n=11) Ankara Üniversitesi’nde hazırlandığını belirlemiştir. Ayrıca söz konu araştırmada, toplam 169 lisansüstü tezin üniversitelere göre dağılımında ise en fazla çalışmanın sırasıyla Süleyman Demirel Üniversitesi’nde (n=23), Marmara

Üniversitesi'nde (n=21), Ankara Üniversitesi'nde (n=18) ve Uludağ Üniversitesi'nde (n=16) yapıldığı, dolayısıyla 169 çalışmadan %46'sının (n=78) bu dört üniversite bünyesinde hazırlandığı ifade edilmiştir.

Esasen bibliyometrik analizin performans analizi temeline dayalı olarak yapılan araştırmalarda içerik analizi yapılmadığı takdirde tezlerin çalışıldığı üniversiteler, enstitüler, anabilim ve bilim dalları, yazıldıkları diller ve yıllar gibi performans analizine dayalı bilgilerin YÖK sistemi üzerinden detay bilgisine ulaşıldığı için çalışma kapsamından çıkarılmamasının daha anlamlı olduğu söylenebilir. Bu noktada Gencer (2018)'in araştırmasında, 205 çalışmadan erişim izni olmadığı için çıkarılan 36 çalışma ile ilgili üniversite bilgileri verilmiş olsaydı en çok tez çalışması yapılan üniversitelerdeki sıralamalarda ve sayılarda ne gibi değişikliklerin olduğunu görmek mümkün olabilirdi. Zira bizim çalışmamızda “dindarlık” konusuyla ilgili 219 lisansüstü tezin hazırlandığı üniversiteler arasında, en fazla lisansüstü çalışmanın Marmara Üniversitesi (n=30) bünyesinde hazırlandığı görülürken Gencer (2018)'in çalışmasında ise 169 çalışmadan en fazla hazırlanan lisansüstü çalışmanın Süleyman Demirel Üniversitesi (n=23) bünyesinde olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Sevinç (2013, s. 251) ise, 1963-2012 yılları arasında Din Psikolojisi Bilim Dalı'nda yapılan 490 lisansüstü çalışmayı incelediği araştırmasında, en fazla lisansüstü tezin çalışıldığı üniversiteler arasında sırasıyla Marmara Üniversitesi'nin (n=60), Uludağ Üniversitesi'nin (n=44), Sakarya Üniversitesi'nin (n=36) ve Ankara Üniversitesi'nin (n=34) öne çıktığını belirtmektedir. Böylece “dindarlık” konulu lisansüstü çalışmaların üniversitelere göre dağılımına ilişkin bulguların Sevinç (2013, s. 251)'in çalışmasındaki verilerle uyumlu olduğu söylenebilir.

Bunun yanında araştırma sonucunda, İstanbul Üniversitesi; Necmettin Erbakan Üniversitesi ve Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesinde 10'ar adet “dindarlık” konulu yüksek lisans çalışması yapılmasına rağmen hiç doktora çalışmasının olmaması da dikkat çekicidir. Bu durum ilgili üniversitelerdeki doktora programlarına başvuruda bulunanların sayıca az olmaları ve ayrıca tez konusu anlamında “dindarlık” konusuna ilgi duymamalarından kaynaklanabilir. Bu bağlamda örneğin; YÖK'ün bilgi yönetim sistemi içerisinde yüksek öğretim istatistikleri menüsü içinden “Öğrenim Düzeyleri ve Yükseköğretim Kurumlarının Birimlerine Göre Mezun Sayıları” başlığı ile 2013- 2023 yılları arasındaki mezun sayılarına dair veriler analiz edildiğinde Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi bünyesinde bulunan Sosyal Bilimler Enstitüsü ve sonraki adıyla Lisansüstü Eğitim Enstitüsü'nde 2012-2013 ile 2021-2022 yılları arasındaki on yıllık süreçte “Temel İslam Bilimleri”

alanında 21 adet doktora çalışması yapılmışken aynı yıllar arasında “Felsefe ve Din Bilimleri” alanında sadece 5 adet doktora çalışması yapıldığı tespit edilmiştir (YÖK, “Yükseköğretim Bilgi Yönetim Sistemi”, 2023). Üstelik “Felsefe ve Din Bilimleri” alanında çalışılan 5 doktora çalışmasından hiçbirinin “dindarlık” konulu olmadığı görülmüştür. Diğer taraftan Sevinç (2013, s. 268)’in Din Psikolojisi alanında 2000’den 2010 yılına kadar 24 adet, 2010-2012 yılları arasında ise 12 adet doktora çalışması yapıldığından ve Gencer (2018, s. 758)’in 2012-2018 yılları arasında 49 doktora çalışması yapıldığından bahsetmeleri göz önünde bulundurulduğunda, bu yıllardaki 85 adet doktora çalışmasından 18’inin “dindarlık” konulu olması ise, bu konunun Din Psikolojisi alanındaki önemli çalışma konularından birisi olduğunu ortaya koymaktadır.

Lisansüstü tezlerin yazıldıkları dillere göre yapılan analizler değerlendirildiğinde; ülkemizde Din Psikolojisi alanında tez başlığında “dindar” kavramı ve ondan türetilen kelimelerin geçtiği “dindarlık” konulu yüksek lisans ve doktora türündeki çalışmaların tamamının Türkçe olarak yazıldığı, dolayısıyla yurtdışındaki araştırmacıların da inceleyip faydalanabilmesi adına yazım dili bakımından Türkçe dışındaki lisansüstü çalışmalara ihtiyaç olduğu söylenebilir. Din Psikolojisi alanında “dindarlık” konulu lisansüstü tezlerin çalışıldıkları yıllara göre yapılan analizi değerlendirildiğinde; 1997, 1998, 2002 ve 2006 yıllarında her iki tez türünde de hiç çalışma yapılmadığı tespit edilmiştir. Yapılan lisansüstü tezlerin yıllara göre dağılımına bakıldığında ise, en fazla çalışmanın 2019 (n=47), 2022 (n=30) ve 2021 (n=29) yıllarına ait olduğu görülmüştür. Yapılan çalışmalar 4’er yıllık aralıklarla incelendiğinde de, 2019-2022 yılları arasında yapılan çalışmaların tüm çalışmaların yarısından fazlasına (%55,25) tekâbül ettiği anlaşılmaktadır. Bu bulgudan hareketle tarih boyunca bireylerin ve toplumların hayatında önemli bir yeri olan dindarlığın, günümüz araştırmacılarının da ilgisini çekmeye devam ettiği ve son yıllarda “dindarlık” konulu lisansüstü çalışmaların sayısının arttığı söylenebilir.

Bununla birlikte Gencer (2018, s. 737), 2012-2018 yılları arasında Din Psikolojisi bilim dalı bünyesinde hazırlanan 169 çalışmayla ilgili araştırmasında, yapılan çalışmaların %15’inin 2012 yılında, %21’inin 2013 yılında, %21’inin 2014 yılında, %18’inin 2015 yılında, %13’ünün 2016 yılında, %9’unun 2017 yılında ve %3’ünün 2018 yılında tamamlandığını belirterek, 2017 ve 2018 yıllarındaki tez sayılarının azaldığını ifade etmiştir. Bu yıllar arasındaki dağılımlara dikkat edildiğinde araştırmamızda Din Psikolojisi alanındaki “dindarlık” konulu çalışmaların 2016 yılında, önceki yıllara kıyasla en fazla sayıda (n=3 doktora +n=15 yüksek lisans = toplam 18

çalışma) olmasına karşın Gencer'in çalışmasındaki 7 yıllık veriye göre 2016 yılında tamamlanan çalışmaların sayı ve oran bakımından beşinci sırada (%13) yer aldığı görülmektedir. Böylece Din Psikolojisi alanındaki lisansüstü çalışmalarda, belli yıllarda belli konularda yığılmanın olduğu söylenebilir.

Din Psikolojisi alanında "dindarlık" konulu lisansüstü çalışmalar sayfa ortalamaları bakımından incelendiğinde; 219 çalışmadan 37 adet doktora çalışmasının sayfa ortalaması 285 sayfa iken 182 adet yüksek lisans çalışmasının sayfa ortalamasının ise 129 sayfa olduğu tespit edilmiştir. İlgili alanda tüm tez çalışmalarının sayfa ortalamasının ise 155 sayfa olduğu tespit edilmiştir. Daha kapsamlı olan, daha ciddi çalışmayı ve uzun süreli çabayı gerektiren doktora tezlerinin sayfa sayılarının ve ortalamalarının, yüksek lisans tezlerinden daha fazla olması son derece doğaldır. Benzer şekilde akademik alandaki çalışma süreleri ve kıdem yılları göz önünde bulundurulduğunda, Profesör ünvanlı akademisyenlerin daha fazla sayıda tez çalışmasına ve ağırlıklı olarak doktora tezlerine danışmanlık yapmaları da yine normal karşılanmalıdır. Araştırmada akademisyenlerin "dindarlık" konulu tez çalışmalarındaki danışmanlık sayılarına göre bibliyometrik analiz sonuçları incelendiğinde de 17 çalışma ile Ali Ayten, 13 çalışma ile Ali Kuşat, 13 çalışma ile Hüseyin Certel, 11 çalışma ile Faruk Karaca isimlerinin öne çıkması dikkat çekicidir. Böyle bir bulgu söz konusu akademisyenlerle tez çalışması yapan lisansüstü öğrencilerin dindarlık konusuna özellikle ilgi duymalarından kaynaklanabileceği gibi danışmanlarının bu konuda teşvik edici ve yönlendirici olmalarından da kaynaklanabilir.

Din Psikolojisi alanında "dindarlık" konulu lisansüstü çalışmalarda kullanılan anahtar kelimelere göre yapılan bibliyometrik analizler incelendiğinde; söz konusu çalışmaların 20'sinde anahtar kelime belirtilmediğinden ve 5'inin erişim izni olmadığından anahtar kelimelerine ulaşamadığı, dolayısıyla toplamda 25 çalışmanın (%11,42) anahtar kelimelerinin bulunmadığı tespit edilmiştir. Lisansüstü çalışmalarda kullanılan dizinlerde geçen kavram sayıları bağlamında yapılan analiz değerlendirildiğinde; "dindarlık" konulu çalışmaların %26,48'inde (n=58) dizin bilgisinin belirtilmediği tespit edilmiştir.

Araştırma kapsamında lisansüstü çalışmalarda sıkça geçen anahtar kelimelerin, dizinlerin, konu başlıklarının ve bunların sayılarının araştırılması; Gencer (2018)'in Sevinç (2020)'in ve Gürsu (2022)'nin araştırmalarında olduğu gibi Din Psikolojisi alanında yapılan lisansüstü çalışmaların konu eğilimleri, yöntemleri ve örneklemeleri hakkında da kısmen fikir verici olabilmektedir. Bu bağlamda anahtar kelime, dizin ve konu

başlıklarında en fazla geçen “dindarlık”, “din” ve “Din Psikoloji” kelimelerinin yanı sıra buralarda sıkça geçen “ve”, “ile” bağlaçları ile dindarlığın diğer kelime ve kelime grupları ile yani başka değişkelerle ilişkilendirildiği anlaşılmaktadır. Böylece konu eğilimleri açısından “dindarlık” ile “ruh sağlığı”, “ahlak ve değerler psikolojisi”, “pozitif psikoloji”, “kişilik”, “evlilik ve aile ilişkileri”, “internet, medya/sosyal medya ve iletişim” arasındaki ilişkilerin ele alındığı çalışmaların öne çıktığı görülmüştür. Yine çalışmaların anahtar kelime, dizin ve konu başlıklarında en fazla geçen “dindarlık”, “din” ve “din psikoloji” kelimelerinin ve kelime gruplarının dışında sıkça “ilişki”, “ilişkinin”, “ilişkisi”, “arası”, “arasındaki” ve “nicel” kelimelerinin geçmesinden yapılan araştırmaların büyük bir kısmının nicel desende ve korelasyonel türde olduğu; “bir”, “nitel” ve “araştırma” kelimelerinin sıkça geçmesinden de nitel türde çalışmaların yapıldığı anlaşılmaktadır. Ayrıca anahtar kelime, dizin ve konu başlıklarında “ergenlik dönemi” “ergenler”, “ergenlik”, “üniversite öğrencileri”, “lise öğrencileri”, “yetişkinlik”, “yetişkinlerde” ve “yaşlılar” gibi kelimelerin sıkça geçmesi, çalışmalarda seçilen örneklem gruplarına işaret etmektedir. Buna göre “dindarlık” konulu lisansüstü çalışmaların büyük bir kısmında örneklem olarak ergenlerin tercih edildiğini, yetişkin ve yaşlı örneklem grupları üzerinde ise daha az sayıda araştırma yapıldığı fikri oluşmuştur. Ayrıca araştırmada söz konusu çalışmalarda kullanılan yöntemlerin, tercih edilen örneklem gruplarının ve dindarlıkla ilişkilendirilen konu alanlarının neler olduğunu tespit etmek için yapılan içerik analizi sonucunda da anahtar kelime, dizin ve konu başlıklarında sıkça kullanılan kelimelere ilişkin yapılan analizlerden elde edilen bulgular teyit edilmiştir. Bu bağlamda “dindarlık” konulu çalışmaların ağırlıklı olarak nicel araştırma yöntemleri ile çoğunlukla ergen/genç ve yetişkin örneklem üzerinde yapıldığı tespit edilmiştir. Konu eğilimleri açısından da dindarlığın “ruh sağlığı”, “ahlak ve değerler psikolojisi”, “pozitif psikoloji”, “kişilik”, “evlilik ve aile ilişkileri” ve “internet, medya/sosyal medya ve iletişim” ile ilgili konu alanlarının öne çıktığı görülmüştür.

Araştırmanın sonucunda, genel olarak Türkiye’deki “dindarlık” konulu lisansüstü çalışmaların sayısına ve türlerine göre dağılımına ilişkin genel görünümü hakkında özelden ise Din Psikolojisi alanındaki konuyla ilgili çalışmaların daha ayrıntılı bir şekilde bütüncül bir fotoğrafının gözler önüne serilmesi açısından önemli bulgular elde edilmiştir. Bu açıdan değerlendirildiğinde, bibliyografya çalışmalarının daha güncel ve etkin versiyonu sayılabilecek bibliyometrik analiz yönteminin alan araştırmacılarınca tercih edilmesi önem arz etmektedir. Ayrıca bibliyometrik analiz ile sayısal veriler elde edilerek çalışma alanıyla ilgili

genel görünümüne erişilmesinin yanında sadece bununla yetinilmeden söz konusu verilerin nitel yorumlamalarına yer verilmesinin de önemi ortaya çıkmaktadır (Öztürk ve Gürler, 2022, ss. 215-216). Elde edilen bulgulara göre her şeyden önce insanlık tarihi boyunca bireylerin ve toplumların hayatında yadsınamaz bir gerçek olan dindarlığın günümüz insanı ve araştırmacıları tarafından önemsendiği ve inceleme konusu olmaya artarak devam ettiği görülmüştür. Dolayısıyla Din Psikoloji alanında da ağırlıklı olarak bir araştırma konusu olan dindarlığın ülkemizin bazı üniversite, bölge ve illerinde yeterince çalışılmadığı tespit edilmiştir. Oysa tüm ülkeyi kapsayıcı yöndeki çalışmalar, Türkiye'deki dindarlık profilini daha gerçekçi bir şekilde ortaya koymada faydalı olacaktır. Yine "dindarlık" konulu lisansüstü çalışmalarda nicel araştırma yöntemlerinin çok fazla kullanılmasından ziyade herhangi bir araştırma konusu hakkında daha detaylı ve derinlemesine bilgilerin/bulguların elde edilmesine imkan veren nitel ve karma yöntemlerle gerçekleştirilecek araştırmaların da faydalı olacağı düşünülmektedir. Benzer şekilde ülkemizde dindarlıkla ilişkilendirilen bazı konu alanlarında, yaşlı ve çocuk örneklemi üzerinde yapılan çalışmaların sayıca az olduğu görülmektedir. Oysa yaşlı bireylerin dini yönelimlerini ve dindarlık yaşantılarını ayrıca çocuk dindarlığını anlamak için yaşlı ve çocuk örneklemi üzerindeki araştırmaların önemi yadsınamaz. Bu minvalde araştırmadan elde edilen bulgular, gelecekteki araştırmacılara Din Psikolojisi alanını tanıma, tanıtma, literatür anlamında alandaki boşlukları keşfetme ve böylece akademik çalışmalarını planlama konusunda katkıda sağlayacaktır. Bununla birlikte araştırma bulgularından da anlaşılacağı üzere ülkemizde özellikle dindarlık üzerine odaklanan araştırmalarda, belirli konularda yeterli veri birikimine ulaşılabildiği, dolayısıyla genel durumu anlamak için meta-analiz çalışmalarının ve bibliyometrik analizlerin yapılması ihtiyacının ortaya çıktığı söylenebilir. Dolayısıyla tüm bu hususlar ve araştırmadan elde edilen bulgular göz önünde bulundurulduğunda, uygulamaya ve geleceğe dönük şu şekilde önerilerde bulunmak mümkündür:

- Araştırmada incelenen lisansüstü çalışmaların dizinlerinde Ergenler (16 defa), Üniversite Öğrencileri (15 defa), Lise öğrencileri (12 defa), Yetişkinler (9 defa), Ergenlik (7 defa) gibi kelime ve kelime gruplarının dizin olarak seçilmesinden hareketle, bu çalışmalardan elde edilen bulguların tamamının kullanılabilmesi için meta-analiz çalışmaları yapılabilir.
- Yine aynı şekilde meta - analiz çalışmalarının dindarlık ile başka hangi kavramların ilişkilendirildiğine dikkat edilerek yapılabilmesi de mümkün görünmektedir. Örneğin Yaşam doyumu 11, Narsisizm

7, Depresyon 6 farklı tezde dizin olarak kullanılmıştır. Dolayısıyla bu çalışmaların kendi içinde birlikte değerlendirileceği bir meta analiz çalışmasının yapılması, ülke geneline ilişkin bilgi edinilmesi açısından büyük kolaylıklar sağlayacaktır.

- Araştırma sonucunda “dindarlık” konulu lisansüstü çalışmaların bölgeler ve iller bazında nerelerde çalışılmasına ihtiyaç olduğuna dair ipuçları da elde edilebilmesi sayesinde örneklem değişikliği ile farklı bölgelerde de çalışmalar yapılabilir. Bunun gerçekleşebilmesi adına bir konu bağlamında dindarlık çalışmasının tüm illerde ya da en azından her bölgeden bir ilde ve farklı yaş gruplarıyla yapılması, güncel büyük veriye ulaşabilme imkânı açısından son derece yararlı olacaktır.
- Ülkemizde dindarlık ve onunla ilişkilendirilen konu alanlarının daha yüzeysel bilgiler elde etmeye yarayan nicel araştırma yöntemlerinden ziyade derinlemesine ve detaylı bilgiler elde etmeye yarayan nitel ve karma yöntemlerle incelenmesinin daha fazla fayda sağlayacağı düşünülmektedir.
- Benzer şekilde yaşlı bireylerin dini yaşantılarının ve çocuk dindarlığının daha iyi anlaşılabilmesi için ülkemizde yaşlı ve çocuk örneklemeler üzerinde yapılacak çalışmalara ihtiyaç vardır.
- “Yönetim ve Örgütsel Davranışta Bibliyometrik Analizler” başlıklı kitap örneğinde olduğu gibi, Din Psikolojisinin ana konuları ile ilgili belirlenecek başlıkların tamamında bibliyometrik analizler yapılabilir.
- Yapılan bibliyometrik analiz çalışmasının sadece “dindarlık” konulu lisansüstü tezler kapsamında olmasından ziyade aynı konudaki makaleleri, kitapları ve yabancı kaynakları içermesi, genel fotoğrafın daha net bir şekilde görülmesine olanak sağlayabilir.
- 430 çalışma içinden 219’unun Din Psikolojisi alanında çalışılmış olması, bu konunun en çok bu disiplinle ilgili çalışmalarda yer aldığını göstermektedir. Ancak bilim alanlarına göre farklı disiplinlerde de bu konu ile ilgili yoğunlaşma olduğu dikkat çekmektedir. Dolayısıyla aynı analiz çeşidinin farklı disiplinlerde yapılması, bu konuya dair çalışmalara daha bütüncül bakılmasına katkı sunabilir.
- Hayatın akışı içerisinde dinamik bir yapıya sahip olan ilmi araştırmaların artarak devam etmesinden hareketle aynı çalışmanın belli aralıklarla tekrar edilmesi ve bu konudaki ilk çalışma ile mukayese edilmesi alana katkıda bulunabilir.

- Uygulamanın kısıtlılıkları açısından ileride böyle bir çalışmanın daha hızlı ve güvenilir sonuçlar vermesi için YÖK “Ulusal Tez Merkezi” veri tabanının daha standart bir yapıya büründürülmesi önem arz etmektedir. Zira bazı tezlerde dizin, anahtar kelimeler gibi bilgilerin yer almaması çalışmanın analizi sırasında daha fazla zaman ve emek harcanmasına neden olmaktadır.
- Web of Science ve Scopus gibi veri tabanlarından yapılan tarama sonuçları veri seti olarak indirilebildiği gibi, YÖK “Ulusal Tez Merkezi” veri tabanı üzerinden yapılan tarama sonuçlarının daha detaylı bir şekilde görüntülenebilmesi ve elde edilen sonuçların indirilmeye hazır bir şekilde olması da yine sonraki çalışmalar için kolaylık oluşturacaktır.
- Web of Science ve Scopus gibi veri tabanlarından indirilen veri setleri, seçilen veri tabanı ile bağlantılı olarak VOS viewer, BibExcel, Sitkis, Pajek, SciMAT ve Harzing Publish or Perish gibi yazılımlar aracılığıyla çok kolay ve hızlı şekilde bilimsel haritalamalar yapma imkânı sağlamaktadır. Aynı imkânın oluşması açısından YÖK “Ulusal Tez Merkezi” veri tabanı, TRDizin, DergiPark Akademik gibi ulusal düzeydeki veri tabanlarından da veri setlerinin indirilerek hızlı ve kolay bir şekilde analizler yapmayı sağlayacak yerel yazılımların geliştirilmesi, alanın genel fotoğrafının elde edilebilmesi açısından büyük kolaylık sağlayacaktır (Öztürk ve Gürler, 2022, s. 214).
- Üniversitelerin ve dergilerin genel kabul görece tek bir şablon ile yayın yapmalarının sağlanması ile örneğin kaynakçalarla ilgili, bibliyometrik analizin atıf analizi kısmını oluşturan bölümünün de kolaylıkla yapılmasına imkân sağlayacağı düşünülmektedir (Bağış, 2022, ss. 101-103).
- Araştırmanın sonucunda “dindarlık” konulu çalışmaların alan yazındaki durumunun tespitiyle bibliyometrik analizin önemi daha belirgin hale gelmiştir. Bu açıdan Din Psikolojisi ile ilgili başlıca konuların yanı sıra mümkün olduğunca tüm konuların bir bibliyometrik analizin yapılması, alanı tanımak, tanıtmak ve geleceğe ışık tutmak için büyük fayda sağlayacaktır.

Hakem: Dış, Bağımsız.

Teşekkür:

-

Beyanname:

1. Özgünlük Beyanı:

Bu çalışma, ilk yazarın “Türkiye’de ‘Dindarlık’ Konulu Lisansüstü Tezlerin Bibliyometrik Analizi” başlıklı yüksek lisans tezinden üretilmiş ve 16. Uluslararası Sosyal Beşeri ve Eğitim Bilimleri Kongresi’nde özet bildiri şeklinde sunulmuştur.

2. Yazar Katkıları:

Fikir: NK-MFD; **Kavramsallaştırma:** NK-MFD; **Literatür Taraması:** MFD; **Veri Toplama:** MFD; **Veri İşleme:** MFD; **Analiz:** NK-MFD; **Yazma – orijinal taslak:** MFD; **Yazma – inceleme ve düzenleme:** NK-MFD.

3. Etik Kurul İzni:

Etik Kurul İzni gerekmemektedir.

4. Finansman/Destek:

Bu çalışma herhangi bir finansman ya da destek almamıştır.

5. Çıkar Çatışması Beyanı:

Yazarlar, herhangi bir çıkar çatışması olmadığını beyan etmektedirler.

KAYNAKÇA

- ACAR, T., ORMAN, F. ve TOPDAĞ, D. (2022). İnsan Hakları, Temel Haklar ve Özgürlükler Kapsamında Genel Veri Koruma Yönetmeliğinin Bibliyometrik Analizi. E. Kabakçı Günay (Ed.), *Sosyal Bilimlerde Güncel Konulara Teorik Politik ve Ampirik Yaklaşımlar* içinde. İstanbul: Efe Akademi Yayınları.
- AKSARAY, Ö. (2019). *Müzik Alanında Yazılan Tezlerin Bibliyometrik Analizi* [Yüksek Lisans Tezi]. Kırıkkale Üniversitesi/Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kırıkkale.
- ALPER, M. (2021). *Yükseköğretim Alanında Yapılan Kalite Konulu Çalışmaların Bibliyometrik Analizi* [Yüksek Lisans Tezi]. Eskişehir Osmangazi Üniversitesi/Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Eskişehir.
- APAYDIN, H. (2016). *Din Psikolojisi Terimler Sözlüğü*. İstanbul: Bilimkent Yayınları.
- AYDIN, A. R. (2004). Çağdaş Araştırmalar Işığında Din Psikolojisine Bir Bakış. *Din Bilimleri Akademik Araştırma Dergisi*, 4(2), 49-59.
- AYNACI, C. (2022). Sosyal Sermayenin Akademik Yolculuğu: “YÖK-Tez” Örneğinde Bibliyometrik Bir Analiz. *PESA Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 8(1), 42-57.
- AYTEN, A. ve KÖSE, A. (2013). *Din Psikolojisi* (3. bs.). İstanbul: Timaş

Yayınları.

- BAĞIŞ, M. (2022). Bibliyometrik Araştırmalarda Kullanılan Başlıca Analiz Teknikleri. G. Gürler ve O. Öztürk (Ed.), *Bir Literatür İncelemesi Aracı Olarak Bibliyometrik Analiz* içinde (s. 97-109). (3. bs.). Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık.
- BİLGİN, A. (2014). Din, dindar, dindarlık: Özeleştirel bir değerlendirme. *Anemon Muş Alparslan Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 2(2), 75-84.
- COŞTU, Y. (2009). Dine Normatif ve Popüler Yaklaşım: "Bir Dini Yönelim Ölçeği Denemesi. *Hitit Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 8(15), 119-139.
- DEMİRÖZ, M. F. (2024). *Türkiye'de "Dindarlık" Konulu Lisansüstü Tezlerin Bibliyometrik Analizi* [Yüksek Lisans Tezi]. Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi.
- DİB. (2014). *Türkiye'de Dinî Hayat Araştırması*. Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı.
- DONTHU, N., KUMAR, S., MUKHERJEE, D., PANDEY, N. ve LİM, W. M. (2021). How to conduct a bibliometric analysis: An overview and guidelines. *Journal of Business Research*, 133, 285-296.
- GENCER, N. (2018). Din Psikolojisi Alanında Türkiye'de Yapılan Lisansüstü Tezler (2012-2018) Üzerine Bir Değerlendirme. *Hitit Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 17(34), 731-762.
- GÜRLER, G. (2022). Bibliyometrik Araştırmalarda İlgili Litaretüre İlişkin Veri Setinin Oluşturulma Süreci. G. Gürler ve O. Öztürk (Ed.), *Bir Literatür İncelemesi Aracı Olarak Bibliyometrik Analiz* içinde (s. 53-66). (3. bs.). Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık.
- GÜRSU, O. (2022). Yurt Dışında Yapılan Din ve Yaşlanma Çalışmaları Üzerine Bir İnceleme: Din, Maneviyat ve Yaşlanma Dergisi Örneği. *Cumhuriyet İlahiyat Dergisi*, 26(1), 395-414.
- GÜVEN, M. ve GÜVEN, İ. F. (2021). *Türkiye'de Din Psikolojisinin Son 20 Yılı*. Dem Yayınları.
- HÖKELEKLİ, H. (2013). Din, Dindarlık ve Boyutları. H. Hökelekli (Ed.), *Din Psikolojisi* içinde. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayınları.
- HÖKELEKLİ, H. (2020). *Din Psikolojisine Giriş* (7. bs.). İstanbul: Dem Yayınları.
- İNCEOĞLU, Ç. (2014). Türkiye'de Sinemayı Konu Alan Doktora Tezleri Üzerine Bibliyometrik Bir Çözümleme. *Galatasaray Üniversitesi İletişim Dergisi*, (21), 31-50.
-

- İSAM, İlâhiyat Fakülteleri Tezler Kataloğu Veri Tabanı. <http://ktp.isam.org.tr/?url=tezilh/findrecords.php> (Erişim: 4 Aralık 2023).
- KATO, H. (2016). The Relationship between the Psychology of Religion and Buddhist Psychology. *Japanese Psychological Research*, 58(S1), 70-84.
- KIZILGEÇİT, M. (2016). Dindarlık Üzerine Meta-Analitik Bir Çalışma: Doğu Karadeniz Örneği. *İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi*, 5(4), 1143-1163.
- KOÇ, M. (2004). Uludağ Üniversitesi’nde Din Psikolojisi ile İlgili Yapılan Tezler (1980-2002) Üzerine Bir Araştırma. *Sakarya Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 6(9), 43-66.
- KOÇ, M. (2005). Türkiye’deki İlâhiyat Fakültesi Dergilerinde Din Psikolojisi ile İlgili Yayınlanan Makaleler (1953-2004) Üzerine Bibliyografik Bir Araştırma. *Bilimname*, 8(2), 107-132.
- KOÇ, M. (2015). Türkiye’de Din Psikolojisi Çalışmaları (1949–2013) Üzerine Genel Bir Bakış. *Balıkesir İlahiyat Dergisi*, 1(2), 301-330.
- KOÇ, M. (2016). Türkiye’de Din Psikolojisi Alanında Yapılan Lisansüstü Eğitim (1949-2015) Üzerine Değerlendirmeler - I (Yüksek Lisans). *Bilimname*, 31(2), 77-126.
- KURUTKAN, M. N. & ORHAN, F. (2018). Bilim Haritalama, Bibliyometrik Analiz ve Kitap ile İlgili Genel Hususlar. M. N. Kurutkan ve F. Orhan (Ed.), *Sağlık Politikası Konusunun Bilim Haritalama Teknikleri ile Analizi* içinde (s. 1-12). Adıyaman: İksad Yayınevi.
- OK, Ü. (2006). Türkiye’de Din Psikolojisi Neredeyiz ve Nereye Gidebiliriz. *İslami Araştırmalar Dergisi*, 19(3), 441-456.
- ÖZTÜRK, O. & GÜRLER, G. (Ed.). (2022). *Bir Literatür İncelemesi Aracı Olarak Bibliyometrik Analiz* (3. bs.). Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık.
- ÖZTÜRK, O. (2022). Bibliyometrik Araştırmaların Tasarımına İlişkin Bir Çerçeve. G. Gürler ve O. Öztürk (Ed.), *Bir Literatür İncelemesi Aracı Olarak Bibliyometrik Analiz* içinde (s. 33-50). (3. bs.). Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık.
- PETERSON, C. & PARK, N. (2014). Din psikolojisi. (Çev. Mustafa Ulu) *Bilimname*, 2014(1), 157-165.
- SCHILBRACK, K. (2013). What isn’t religion? *The Journal of Religion*, 93(3), 291-318.
- SEVİNÇ, K. (2013). Türkiye’de Din Psikolojisi Alanında Yapılan Lisansüstü

Tezler Üzerine Bir İnceleme. *Sakarya Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 15(28), 243-269.

SEVİNÇ, K. (2020). International Journal For The Psychology Of Religion Dergisinin 2010-2019 Yılları Arasında Yayınlanan Sayılarının Bibliometrik Analizi. *Din Psikolojisi- Güncel Durum Analizi* içinde (s. 135-157). Ankara:Nobel Akademik Yayıncılık.

SMITH, J. Z. (1998). Religion, Religions, Religious. C. T. Mark (Ed.), *Critical Terms for Religious Studies* içinde (s. 269-283). Chicago: The University of Chicago Press.

ŞİMŞİR, İ. (2022). Bibliyometri ve Bibliyometrik Analize İlişkin Kavramsal Çerçeve. G. Gürler ve O. Öztürk (Ed.), *Bir Literatür İncelemesi Aracı Olarak Bibliyometrik Analiz* içinde (s. 7-31). (3. bs.). Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık.

YÖK Doçentlik Sınav Alanları. <https://www.yok.gov.tr/akademik/docentlik-sinav-alanlar> (Erişim: 31 Mart 2023).

YÖK Ulusal Tez Merkezi. <https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/yasalUyari.jsp> (Erişim: 31 Mart 2023).

YÖK Yükseköğretim Bilgi Yönetim Sistemi. <https://istatistik.yok.gov.tr/> (Erişim: 5 Kasım 2023).

A STUDY ON BIBLIOMETRIC ANALYSIS OF POSTGRADUATE THESES ON “RELIGIOSITY” IN THE FIELD OF PSYCHOLOGY OF RELIGION IN TURKEY

 Mehmet Fatih DEMİRÖZ^a

 Nurten KIMTER^b

Extended Abstract

The purpose of the study was to investigate the postgraduate theses on “religiosity” prepared between 1995 and 2022 in the field of Psychology of Religion in Turkey with the bibliometric analysis technique and to contribute to guiding future researchers. The study was designed in the bibliometric analysis fashion, which is one of the qualitative study designs. In this context, the study population consisted of postgraduate studies scanned from the “National Thesis Center” system served by HEC containing the terms “religious” and words derived from it in the thesis titles. The sample of the study consisted of 219 postgraduate theses on the subject of “religiosity”, which were determined by using the criterion sampling technique from the purposeful sampling method, through the relevant database and prepared in the field of Psychology of Religion between 1995 and 2022. The data of the study were collected with the document review technique and analyzed with bibliometric analysis and content analysis techniques according to the determined criteria. In the detailed analysis of the studies conducted on “religiosity” in the field of Psychology of Religion according to the criteria, it was found that a total of 219 studies were conducted according to thesis types, 37 of which were doctoral and 182 were master’s degrees. It was found that thesis studies on the subject were mostly conducted in the Marmara Region (n=83 studies), Istanbul (n=42 studies) and Marmara University (n=30 studies). Regarding the years the theses were completed,

^a Master Student, The Ministry of National Education, akademik.mfd@gmail.com

^b Assoc. Prof., Çanakkale Onsekiz Mart University, nkimter41@gmail.com

the most studies belonged to 2019, with 47 studies, and the studies conducted in the last 4 years were more than half of all studies. According to the average number of pages, the page average of 37 doctoral studies was found to be 285, and the page average of 182 master's studies was 129. The page average of all theses on the same subject in the field of Psychology of Religion was 155.

When the analyzes that were made according to the titles of the academicians who supervised the studies were evaluated, 112 of them were professors, 86 of them were associate professors and 21 of them were doctoral lecturers. In addition to 219 studies, a total of 220 advisor names were reached through a study conducted with two advisors in the analysis made according to the names of the thesis advisors. Among these, it was determined that the names of Ali Ayten was included in 17 studies, Ali Kuşat and Hüseyin Certel in 13 studies each, and Faruk Karaca in 11 studies stood out according to the number of consultancies. In the examination of whether postgraduate studies had access permission through the “National Thesis Center” database served by HEC, it was found that 5 of the master's studies did not have access permission, but all of the doctoral studies had access permission. It was determined in the analysis made according to the keywords used in postgraduate studies that the keywords were not specified in 20 of the studies, the keywords of 5 of them could not be accessed because they did not have access permission, in other words, 25 studies did not have keywords.

It can be argued that it is possible to obtain clues about the subject trends, methods and sample selection of studies on religiosity from the analyzes made on keywords, subject headings and indices of the studies. In this context, the most frequently mentioned keywords, indices, topics and word clouds were “religiosity” (n=174/146/178), “religion” (n=62/26) and “Psychology of Religion” (n=111/26). As well as words, clues about issues associated with religiosity can be obtained from other frequently used concepts. In this respect, in terms of subject tendencies, “religiosity” and “mental health” (n=84, %38,4) (mental health (n=6/5), depression (n=7/6/5), self-esteem (n=7/5), death anxiety (n=7), anxiety (n=4), stress and coping with stress (n=9/8), narcissism (n=11/7), etc.), “morals and values” (n=45, %20,5) (morals/values/value orientations (n=6/5/4), morality (n =3), responsibility (n=4), empathy (n=5/7), altruism (n=4), modesty/humility (n=9), etc.), “positive psychology” (n=36, %16,4) (positive psychology (n=4/5), life satisfaction/quality (n=19/18), hope (n=3), happiness (n=8/4/6), psychological well-being/resilience (n=12/7) etc.),

"personality" (n=14, %6,4), and "marriage and family relations" (n=12, %5,5) (family/relationships/psychology/attitudes (n=9/6), divorce (n=4), maternal instinct/role acquisition (n=5), marital satisfaction/quality/harmony/values, marriage problem solving/happiness (n=7), domestic/violence against women (n=7), etc.) came to the fore. The words "relation" (n=22), "relationship" (n=117), "between" (n=30) and "quantitative" (n=5) are frequently used in the subject headings of the studies in question. Therefore, it can be said that most of these studies are of quantitative design (n=179; %82) and correlational type. In addition, it can be said that these are qualitative studies (n=18; %8) because the words "qualitative" (n=4), "examination" (n=12) are frequently used. Also, since "adolescence period", "in adolescents", "adolescents", "adolescence" (n=17/23/19), "university" (n=17), "students" in both keywords, indexes and subject headings and in word clouds" (n=23), "university students" (n=15/7), "high school (n=7), "high school students" (n=12), "secondary education" (n=6), "students" (n=5) were frequently used, it became clear that adolescents (n=169, %77,6) were preferred as samples in most of the studies. On the other hand, the terms such as "adults" (n=9), "in adults" (n=10), "adulthood" (n=6), "early/middle adulthood" (n=10) and "old age" (n=3) were mentioned less frequently creates the idea that fewer studies (n=111, %50,7;n=50, %22,8) have been conducted on these sample groups. In this way, the findings obtained in the study can shed light for future researchers by giving partial insight into the subject trends, methods and samples of postgraduate studies conducted in the field of Psychology of Religion in Turkey. In line with the findings obtained in the study, some suggestions were made regarding new study topics and other Psychology of Religion topics that can be examined with the bibliometric analysis technique.

Keywords: Psychology of Religion, Bibliometric Analysis, Turkey, Religiosity, Post-graduate Theses, PivotTable.

Peer-review: External, Independent.

Acknowledgements:

-

Declarations:

1. Statement of Originality:

This work has been derived from first author's master thesis entitled "Bibliometric Analysis of Postgraduate Theses on "Religiousness" in Turkey"

and presented as an abstract at the 16th International Congress of Social, Humanities and Educational Sciences.

2. Author Contributions:

Concept: NK-MFD; **Conceptualization:** NK-MFD; **Literature Search:** MFD; **Data Collection:** MFD; **Data Processing:** MFD; **Analysis:** NK-MFD; **Writing – original draft:** MFD; **Writing – review & editing:** NK-MFD.

3. Ethics approval:

Not applicable.

4. Funding/Support:

This work has not received any funding or support.

5. Competing interests:

The authors declare no competing interests.

